

**MAARAYNTA IYO KA
MANAAFACAADSIGA
QASHINKA**

QORE.

DR. QAASIM XIRSI FARAX

AGAASIMAHA GUUD EE WASAARADDA BII'ADA

UQIRITAAN

Aniga oo ah **Mudane Xasan Abshir Faarax**, kana ahaa Soomaaliya Duqa magaalada Muqdisho muddo aan ka yarayn 13 sano - 1975-88, jagadaas oo u dhigantay Wasiirka Dawladaha Hoose. Haddana sanadihii 2001- 2004 ahaa Raisul-Wasaaraha Jamhuriyadda Soomaaliya, waxa aan ka dib markii aan akhriyey buugyarahen la ii soo bandhigay qirayaan in uu yahay mid **xambaarsan macluumaad daruuri ah, muhimna ah oo ku haboon waqtigiisa**. Sidaa darteed ay haboon tahay in uu qof walba ka faa'iidaysto.

H. E. Hasan Abshir Farah, Prime Minister of Somalia

Buugani waa kii 30 aad ee uu allifay Dr. Qasim Xirsi oo mar hore ku ballan qaaday in ay da'diisa iyo kutubta uu allifay is la ekaadaan.

ARAR

1999 kii Mar aan booqasho gaaban ku soo gaaray Afrika oo aan moogaa muddo dhan sideed sano ayaan imid caasimadda Nairbo, xaafadeeda Eastleigh. Markaa waxan ka imid qaar ka mid ah dalalka adduunka ugu nadiifsan oo kala ah Malaysia, Singapore iyo Brunei. Intaa waxa ii dheeraa in aan xilligaas diyaarinayey daraasad heer doktoora ah oo ku saabsan cilmiga Bii'ada (waa cilmi lagu barto xumo ka dhawrida iyo dhaqaalaynta wax kasta oo dabiici ah ama noole ah ee dunida saaran – dad, duunyo, duur, dugaag, iwm. Sidoo kalena khuseeya nadaafadda cirka, dhulka iyo badda). Sidaa darteed badanaaba la xiriira nadaafadda. Aragtidii ugu horaysay ee Eastleigh ayaan dareemay matag iyo lalabo aniga oo qalbiga iska leh “ogow dadkani haday caawa wada go’aan iyaga unbaa isu sabab ehe”. Mataggaas iyo lalabadaasina waxay igaarsiiyeyn heer jirro oo aan la jiiftay muddo aan ka yarayn hal todobaad.

Haddaan arintaan hoos ugu taagsado, waxan shaki iiga jirin in labada goobood ee maanta adduunka ugu badan wasakhda

isugu jirta warqadaha bida, cuntada la qubay, calalada la tuuray, dhooqada, bullaacadaha, jaqantida, bitada, koombooyinka- daasadaha iyo qarshooyinka – dhalooyinka la tuuray ee meel walba dadka ku muda, iwm. Ay kala yihii: labada suuq ee ugu waa weyn goobha ganaci ee Soomalida maanta iyo xaafadaha aggaaradooda ah. Kuwaasi waxay kala yihii suuqa Bakaaraha ee Muqdisho iyo suuqa Garrissa Lodge ee Eastleigh ee magaalada Nairobi ee dalka Kenya. Haddaba adigana akhristow shaki ma kaaga jiraa in ay Soomalidu noqotay xilligaan xarunta qashinka iyo wasakhaha oo ay qaadeen koobka wasakhda? Haddaba miyeynan xal kuula muuqan in aan dib isugu saxno inaga oo raacayna tusayaasha iyo qaacidooyinka uu ina barayo buug yarahani? Taasi waa tan igu kalliftay allifidda buugan.

Kuna hayso maanka in ay nadaafaddu tahay tiir ka mid ah tiirkarka Islaamka sida uu Nebigu Nabadjelyo iyo Naxariis Korkiisa Ha Ahaatee (hadda ka dib NNKHA) ugu cadeeyey “Nadaafaddu waa qayb ka mid ah iimaanka – rumaysadka Eebbe”.

Dr. Qaasim

HORDHAC

Buug yarahani waa midkii ugu horeeyey ee noociisa ah ee ku soo baxa af Soomaali looguna talo galo dadka Soomaaliyeed. Wuxuu ka hadlayaa mas'alo ay Soomaalidu manta aad ugu baahan yihiin oo ah Qashinka. Bal ka waran qashinka oo ahaa mid loo baahan yahay maalintiiba ugu yaraan laba jeer in laga shaqeeyo oo aan la taaban muddo uu qof ku qaan gaaro oo dhan 14 sano iyo bilo dheeraad ah?

Qormadani waxa ay falanqayn aan weliba dhamaystirnayn, marka loo eego xajmigeeda, cilmigeeda, iyo baahideeda, ku samaynaysaa sida loo maamulo, loo asturo, loo aruuriyo, loo dhoofiyi ama looga faa'iideysto iyada oo looga manaafacaadsanayo sida kheyraad la leeyahay. Sidoo kale sida loo yareeyo samaynta qashinka iyada oo la sugayo wax isticmaal iyo wax soo saar naafic ah oo keenaya dhawritaan bii'a – deegaan iyo horumarin daa'imis ah. Intaas oo dhan waxa lagu qeexayaa qaybta hore ee kitaabka oo ah tan ugu muhiimsan.

Qaybta labaad waxa ay u dhaadhacday ilaalinta faafitaanka qashinka ka dhasha ama la xiriira akhlaaqda iyo anshaxa qofka. Sidaa darteed waxay ka hadashay qaybtani sida ugu habboon ee uu qof saxarada isaga nadiifiyo, u candhuufo, u qufaco, u cadaysado, wax ugu cuno dad hortii, iwm.

Dawrka muhmka ah ee uu Qashinku ku leeyahay bilicda iyo samaanta kale ee ay magaalo yeelanayso ayaan ku taabtay ciwaanka ugu dambeeyaa ee qoraalkan si aan isugu sii xiro qormadan iyo mida kale ee kaabeheeda ah ee soo socota. Taasi waa ciwaanka buuga xiga ee ka hadlaya wax la xiriira waxa uu buugyarahani ka hadlayo, kaas oo ciwaankiisu yahay: "Magaalaynta Munaasibka ah".

Marka ugu soo horaysa ee Soomaaliya dawlad dhexe oo xooggan laga dhiso lana garto heerka awoodeed ee leh xag dhaqaale iyo xag farsamo ee lagu maamulayo qashinka ayaan ballan qaadayaa in aan dib u daabaco buuggan oo aad u faahfaahsan watana sawiro ah jaantusyo sida qashika loo qubo iyo qalabyada lagu qasturo iyo weliba jaantusyo qeexaya habka looga faa'iidaysto ee looga dhigo macdan wax ku ool ah.

QASHINKA IYO QASHIN QAADIDDA

Sida aan hadda ka horba ka soo waranay waxaa la arkaa in dadku ay la yaabaan ama iskaba yasaan ka hadalka nuxurka iyo qiimaha qashinka, iyaga oo hadal ku soo gaabsanaya “maxaan ka qiimaynayaa qashin, waaba qashine”. Xataa marka uu qof isha ku dhufsto canaawiinta buug yarahan ee kala ah “Qashin Qaadista, Qashin Aruurinta, iwm” waxa laga yaabaa in uu ku fikiro maxaa qashin aruurina ii keenay miyaan waashay?. Laakiin taasi waxa ay noqon weyday mid la sii eegan karo fikir hoosayteeda oo waxaa soo bidhaantay in dad badani ay garawsadeen in dib loo eego waxyaalo badan oo ku saabsan qashinka iyo hawlihiisa kala duwan.

Waa hubaal in dadka intiisa badani ay in badan ka fikirayaan wax ku saabsan mushkiladaha ka haysta qumaamadaha iyo qashinka lagu aruuriyo. Inkastase oo ay dadku taas si is dhaafsiis ah uga fikiraan hadana, waxa ay weli dareensan yihii in aysan ahayn wax la dhayelsan karo. Hase ahaatee, kuwa ugu horeeya ee ku fikiraa waxa ay markiiba maskaxdooda xal ahaan uga helaan hawsha ku eg qashin

aruurin, qashin fogeyn iyo qashin gubid oo keliya, tiiyoo ay hawshu weli ka sii ballaaran tahay intaas.

Waxaa soo if baxday dhawaan in guud ahaanba hawlahaasi aysan ahayn kuwo ku haboon in ay bulshooyinka caalamku ku kaaftoomaan, gaar ahaan waqtiga haatan lagu jiro oo la dhadhamiyey dhibaatooyinka qashinka ka dhasha ee xumeeya bii’ada ay sababeen. Sidoo kalena la dhadhamiyey faa’idooyinka qalabyada kala duwan ee laga soo saaro qashinka marka dib loo habeeyo.

Iyada oo la ogsoon yahay aragtiyadeeda cad cad ee qaaliga ah, ayey dadku u arkayaan in qashin ururintu ay tahay jidka keliya ee lagaga takhalusi karo qashimada. Sidaas darteed muhimada ugu weyn ee loo sameeyey minashiibiyada iyo dadyowga ka shaqeeya nadaafadda in ay tahay qashin xaaqid iyo qashin fogeyn ama gubid. Qashin xaaqidda iyo qashin aruurinta ayaa waxa ay tahay isha kharash ku bixin ee ugu weyn ee ay Dawladaha Hoose ee dunida soo koraysa maalgeliyaan. Dhab ahaantii tani waa mid aan la hurayniin waayo haddii laga gaabsado waxaa loo babac dhigayaa cudurro fara badan oo soo weerara dadweynaha isla

markaasna kallifa musiibooyin fara badan oo dhan walba leh, sida kuwa dhaqaale lumin iyo tamar lumin.

Haddaba waxaa si cad u muuqanaysa in hawshu aysan mudnayn in intaa lagaga haro oo lagu kalsoonaado. Waxaa muuqanaysa in ay jiraan siyaabo fara badan oo lagu yarayn karo kharashyada iyo awoodaha aadanaha ee ku baxa qashin aruurinta iyo qashin asturidda, isla markaasna ah kuwo soo jiidaya in isla qashinkaas qudhiisa lagaga faa'iidaysto dhinacyo fara badan oo ay ugu horayso mid dhaqaale samayn, halkii uu markii hore ka ahaa mid dhaqaale dumis ah ama dhibaatooyin caafimaadka la xiriira sababa.

Sida badanaaba wadamada soo koraya ka dhacda ganacsadayaalka qashinka iyo soo aruuriyeyaashiisu waxa ay yihiin kuwa la siman kuwa alaabada kale ee la manfacaadsado ka ganacsada hadaysanba isla iyaga ahayn. Ganacsatadaasi waxa ay wax u kala gataan laba siyaabood oo kala ah: B. si ay dawladdu ku dhex jirto oo ay siinayso qorshe iyo nidaam ay wax ku kala gataan iyada oo dawladuna ku lahaanayso canshuurta qaranka isla markaana u maalgelinaysa si la mid ah sida ganacsiyada kale ee

caadiga ah. T. si weji ka weji ah, taas oo ugu dhacda hab khaas ah oo aan dawladda iyo hay'adaha aan dawliga ahaynba ka warqabinin. Halkaa waxa ka dhaca waxyaalo fara badan oo meel ka dhac ku keeni kara qofka qashinka soo aruuriya iyo xataa kan ka sii ganacsanaya. Maal ka dhacaas oo si guud ahaaneedna soo jiidaya dhibaatooyin caam ah oo hor seeda mushkilado caafimaad darro, mid nabaadguur, mid cimilo xumaansho iyo mid cirib go' ku keenta kheyraadka dabiiciga ah ee uu dalkaasi leeyahay.

Haddii aan tusaalayaal kuwaas ku sii cadayno waxa ka mid ah kuwa ugu dhaw uguna dhibka yar; in la duudsiiyo qofka qashinka soo aruuriyey xaqiisii iyada oo laga siinayo hantidiisaas qiimo yar oo aan u qalmin isna uu sidaas ku aqbalo isaga oo qanacsan oo isu arka mid asal ahaanba xaq aan u lahayn, taas oo uu ka amba qaadayo wejiga ay meheradiisu ku leedahay bulshada uu ku dhex nool yahay.

DHOOFINTA QASHINKA

In dhawaalaba waxaa caalamka ku sii kordhayey isu kala dhoofinta badeecadaha qashinka ama haddii aan si kale hadalka u dhigno, soo doofinta iyo sii dhoofinta waxyaalaha iyo alaabaha horay loo isticmaalay ka dibna la iska tuuray ee hadana la damacsan yahay in dib looga faa'iidaysto iyada oo dib loo warshadaynayo. Sidoo kale qashinka ka soo haray warshadaynta iyo wax samayn kale oo aan dib loo isticmaali Karin, sidaa datreed la rabo in la iska fogeeyo si looga nabad galo xumaanta ka askumaysa ee xag caafimaad darro, qurux darro iyo qiiimo darro kale leh.

Dunida horumartay iyadu hawshan tan iyo waa horeba way yiqlineen wayna iska sii wateen oo marba marka ka dambaysa sii ballaarsanayeen siina casriyeysanayeen laakiin waxaa iyaguna dhawaan bartay oo la jaan qaadaya haatan dunida saboolka ah ee soo koraysa. Dunida soo koraysa dheddooda keliya ayaa waxaa ka socda isu dhoofin iyo ka ganacsi ballaaran oo ay isku dhaafsanayaan qashimada dib loo warshadaynayo iyo waxyaalaha laga soo saarayo intaba. Tusaale ahaan, ka ganacsiga waraaqaha iyo baakadaha waa mid aan ku cimri yarayn dunida saddexaad oo tan iyo beryo

hore waa lagu arkayey in badan oo ka mid ah dunida saddexaad, sida Hindiya iyo qaar ka mid ah wadamada Qaaradda Afrika.

In kastaba ha gaarto qirada iyo tayada badeecadani ee waxa mudan in la xuso in ay dunida soo koraysa ee maanta isku hawlaysa qashin dhoofinta iyo qashin dib u warshadayntu aysan weli xoogga saarin in ay raacaan qawaacidda lama dhaafaanka ah ee u dhigan dib uga faa'iidaystiga qashinka iyada oo la tixraacayo qawaaniinta caalamiga ah ee la xiriirta badbaadainta bii'ada, waxaana ka mid ah qaladyada ay galaan in aysan badanaaba ka badbaadin in marka qashinka la dhoofinayo la isku dhex qaso qaar nadiif ah iyo qaar ay ka buuxdo sun ama waxyaalo kale ee jeermis cudurro dhaliyaa ay ku jiraan. Isku qaskani ama ha ku dhaco si ula kac ah ama si kama' iyo dayac ehe waa mid aan la inkiri karinin. Sidaas datreed waxaa looga baahan yahay hay'adaha dawladda ee ku shaqada leh minashiibiyada iyo xafiiskii kale ee ku hawlan nadaafad ama qashin ka ganacsi in ay ka feejignaadaan qaladka noocaas ah ee ka soo horjeeda sharciga adduunka ee bii'ada.

Aqoonyahanada cilmiga bii'ada ee wadamada soo koraya waxa ay in badan ka digeen gefafka noocaas ah ee mar walba ka dhaca ganacsatada qashinka siiba kuwa ka dhex ganacsada dunida soo koraysa, waxayna ku baaqeen in kuwa iyaga oo u qasadaya dambiyadaas gala la soo qabto si loo soo hortaago maxkamadaha khuseeya. Waxaa badanaaba dayacaas ama ula kacaasi dhacaa marka la kala dhoofsanayo qashimada noocyada ay ka midka yihin bacyada, balaastikada iyo baakadaha.

Si kastaba ha ahaatee, waxaa cabsida laga qabo in ay taasi dhacdo ay ku baahday dunida oo dhan ugu dambaystiina waxaa laga dejiyey sharchiyo wax ku ool ah haddii ay qolo walba ku dadaasho dhaqan gelintooda. Tusaale; Axdigii Basel (Basel Convention on Trade in Hazardous Wastes) ee ku saabsanaa ka ganacsiga wasakhda dhibka khatarta ah leh, ee lagu kala saxiixday Canada, dhaqan galayna 1992 kii, waxa ku jira qodobo xusaya sida ay labada iyo wixii ka badan ee dawladood, shirkadood, ama afraad ee ay hawshani dhex marayso ay uga hortagi lahaayeen in ay faafiyaan sun

khatar ku ah caafimaadka dadka iyo duunyada, ha ahaadeen kuwo ku nool bad ama kuwo ku nool berri.

Haddaba waxaa waajib ah in la raaco qodobadaas wax ku oolka ah ee lagu soo saaray sharcigaas oo looga baahan yahay dhammaanba dawladaha xubinta ka ah in ay fulintiisa ka muujiyaan waxqabad la taaban karo oo ay u soo gudbiyaan xoghaynta axdiga xilli walba. Soomaaliyana waxa ay ka mid noqotay Axdigas July, 2001, iyada oo ay matalayso Wasaaradda Bii'ada (***Ministry of Environment***). *oo uu xilligaas Agaasime Guud* ka ahaa qoraaga buugani, **Dr. Qasim**, kaas oo ah qofkii ka soo shaqeeeyey in ay Soomaaliya xubin ka noqoto Axdigas.

SIDA QASHINKA LOO TUURO

Waxa ay tahay mushkiladda ugu weyn ee ay dadka aan xil kaska ahayn iyo kuwa aan dhaqanka u lahayn magaalooyinku keenaani in ay qashinka ama sheyga ay wax

ka dhamaystaan u tuuraan si aan loo aabba yeelin, iyaga oo aan marnaba ka fikiraynin in ay jirto cid dan ka leh sheyga uu qofkaasi qashin ahaanta isaga tuuray, sidoo kalena aan laga dhaadhicin karinin in sheygani uu dib u adeegsi dambe leeyahay. Waxa kale oo iyaguna ka mid ah mushkiladaha dhibaatooyin kale ee qashin qubyadu leeyihin in ay ka buuxiyaan dhulka siiba meelaha ay degaan dadka saboolka ihi, isla markaasna uga dagaan iyaga oo u aqoonsanaya soonahaas meel qashin qub oo keliya. Taasina waa mid dhibaato culus ku keeni karta dadka ka shaqayn lahaa aruurinta iyo isku maaraynta alaabtaas duuga ah ama qashimoobay ee dib loo hagaajinayo.

Haddaba waxaa nala gudboon in aan qormadeenaan ku sharaxno sida loo dhigo qashinka ama si xarago ahaan loogu kala rido meelaha ku kala habboon. Tusaale ahaan aan ku bilownee;

Galaaska waxa lagu ridaya haan xiran oo qiyaastii uu dhumuceedu yahay hal kubik mitir, taas oo lagaga ridayo meel u diyaarsan oo lagu cabbiray qiyaasta sheygaas lagu ridayo. Tusaale ahaan waxa ay yeelan kartaa godad

wareegsan oo loogu talo galay qarshooyinka iyo daasadaha cabitaanada, kuwaas oo marka aad ku ridid ay hoos u sii jiidanayso moollo u sii banaynaysa jidka tan kale ee soo socota, isla markaasna tii ku dhacday ka sii badbaadinaysa garaafooyin gaara (ka eeg sharaxaad dheeri ah cutubka qalabyada qashin qub iyo masawirada raaciisan)

Haddii uu qofku ka dhamaysto cabitaan baakad sida kuwa caanaha iyo noocyada kale ee cabitaan laga cabo, waxaa loo baahan yahay in uu sameeyo sida soo socota:

- In uu marka hore ka furo halka loogu talo galay in laga furo oo keliya uusana ka daloolin meel kale;
- Inta uu isticmaalayo in uusan xoqin, jeexin, dillaacina ee si asluubaysan wax uga cabbo;
- Marka uu ka dhamaysto in uu dhexda isaga jebiyo isaga oo aan daloolin qalloocina – labada dhinac isaga riixo oo hawada ka baxsho;
- In uu raadsho marka uu helana ku rido halka u gaarka ah ee lagu rido qashinka noocaddiisa ah. Taas waxa uu ku garanayaa in ay kuna qoran tahay kuna sawiran tahay, iyada oo lagu ridayo. Wuxaana laga heli karaa

meelaha cabitaanada, makhaayadaha, dukaamada, xafisiyada, iyo jidadka la maro. Mar kasta qofku waxa uu filan karaa in aysan halkaasi ka dheerayn ee ay wax yar marka uu socdo hortiisa ka soo muuqan doonto.

Marka ay haantaasi buuxsanto aaya waxa ka guranaya shirkad ka shaqaysa qashin dib u hagaajinta iyo qashin aruurinta. Shirkadaasi si sahlan ayey markaa hawsheedii u fulin kartaa oo saacado ama maalmo yar ka dib ayey wershadii khusaysay ku soo celin kartaa si ay mar kale dib ugu soo habayso uguna soo gudbiso wershadii kale ee wax ku shubaysay.

Sidaa si la mid ah in uu isticmaaluhi ka feejignaado iska tuurida aan loo aabbe yeelin ee nooc kasta oo qashin ah ee uu mar walba sheyga uu xoorayo la doonto halkii loogu tala galay ee ay ka qaadan lahaayeen ciidi doonaysay in ay dib u farsameeyaan. Tusaale isticmaaluhi waa in uu birta uu tuurayo la doontaa halka biraha garaashka lagu aruuriyo, bacda haanteeda ku ridaa, warqada halkeeda ku ridaa. Sidoo

akle baakadaha, alwaaxda, caleemaha, cuntada soo hartay, qaybaha neefka la qalay, iwm.

QASHIN DIB U HABAYNTA IYO DIB U ISTICMAALIDDA

Noocyoo iyo siyaabo kala duwan aaya dib loogu farsameeyaa noocyada qashin ee kala duwan, balse inta aanan u sii dhaadhicin siyaabaha dib loogu farsameeyo bal aan horta wax tusaale ah ka bixino qeexitaanka noocyada dib u habayn ee dunida ka jira.

- Dib u adeegsigu – (reuse) waa in in alaabta qashinka ahayd mar labaad loo isticmaalo isla tabtii horey loogu isticmaalay.
- Wareeg isticmaalku – (recycling) waa dariiqadda loo marayo in alaabti qashinka ahayd loo gediyo alaab

ilo kale looga faa'iidaysanayo iyada oo dib loo warshadaynayo.

- Xarunta dib u qiimeynta iyo dib u xaraynta (redemption center); waa shirkadaha ka ganacsada qashinka ee gata qashin alaabedka dib loo warshadayn karo oo hadana ka sii gata dullaaleyda qashinka, kuwaas oo mararka qaarkood lagu magacaabo “ xarunta dib u gadashada” (buy-back center)

Waxaa marka horeba loo baahan yahay in ay hawshani ka bilaabato sharci iyo heshiis qaran oo ah heer caasimad, degmo iyo magaalo. Sharcigaasi waa in uu ahaadaa mid sahlaya shaqooyinka baakadaynta, qashin wax ka samaynta, dib uqaabaynta iyo dib uhaybaynta, kuwaas ayaa loo baahan yahay in ay dawladaha hoose u sameeyaan barnaamijyo lagu hubinayo heerka iyo nuxurka qashinka, si loo helo qiimihiisa in uu geli karo dib u adeegsi, wareeg isticmaal, isku dhis, wax ka samayn iyo in uu gelayo bulaacad aan ka soo noqod lahayn.

Soomaaliya waxa keliya ee si dhaqan ahaan u dhaw oo luuditaan ah kaga jiray tan iyo intii ay xornimada heshay nidaamka dib u isticmaalka iyo dib u warshadaynta qaybo ka mid ah dhalooyinka ay ka dhamaadaan saliidaha iyo waxyaalah la isku udgiyo. Waxaa tan iyo beri horeba la arkayey niman jawaano ku aruursnaya dhalooyinka ama qarshooyinka noocaas ah oo shilimaad rakhiis ah ka siisanaya haweenka xaafadaha jooga. Waxaa kale oo iyaguna tan iyo beri horeba jiray kabaha saandalka ah ee badanaaba lagu xирто baadiyaha oo laga sameeyo taayirada baabuurta ee dhamaaday.

Waxaa wax lagu farxo lana amaano ah in dhawaantan laga dareemi karo meelo fara badan oo dalka ka mid ah ka faa'iidaysiga alaab qashimeedka. Tusaale; magaalada Muqdisho waxaa dhawaan laga furay warshed dib u habaysa caagaga ay ka dhamaadeen saliidaha iyo wixii la mid ah.

Si qashin dib u isticmaalka loo waafajiyo nidaam caafimaad dhawr ah oo ka hufan wasakh haraadi ama dib ka soo gal ah, waxaa lama huraan ah in ay Warshadaha dib u habeeya qashinka oo dhan shaqaalaysiyyaan si u mariyan socodsinta

dib u warshadaynta iyo dib u farsamaynta takhtar khabiir ku ah hawsha oo ka socda Wasaaradda Caafimaadka, ka dib marka uu ansaxiyo unbaana dib loo warshadayn, habayn, qaabayn, farsamayn iyo isticmaali karaa sheygaas. Haddaba waxaa ku waajib ah Wasaaradda Caafimaadka in ay khabiroo u kala dirto si dadban iyo si toos ahba ula shaqeeya warshadleydaas. Waxa ugu muhiimsan ee khabiradaas laga rabaana waa inay xoogga saaraan sheyaalka dib loo warshadeeyey ee loogu talo galayo in lagu shubo cuntada ama cabitaanada sida; caagaga, baaquliyada, saxamada, dhalooyinka, baakadaha, bacda, galaasyada, iwm.

Waxaa haboon in la abuuro dhawr shirkadood oo ku kala duwan nocoyada qashin ee ay ka ganacsadaan isla markaasna u kala haysta rukhsado – *licenses* ay ku kala duwan yihiin sida ay ganacsadayaalka kaleba ugu kala duwan yihiin ka ganacsiga alaabada aan weli qashimoobin. Meelahaas ay kala astaysanayaan ayaa loo baahan yahay in ay yihiin meelo ku kala haboon helitaanka alaab qashimeedyada la kala doonayo, taas oo waafaqsan meel doorashada hoosooyinka warshadaha oo kale. Dawladaha hoose ayaa xil ka saaran

yahay in ay u astayso qashin ka ganacsadayaalka, meelo ku haboon oo ay ku kala hufan karaan qashinka, isla markaasna ku aruursan karaan noocyada qashin ee ay u doorteen isticmaal dambe. Halkaa waxa ka soo baxaya suuqyo khaas ah oo lagaga ganacsado alaabada horay loo isticmaalay ee markii hore qashin ahaanta loo tuuri jiray. Waxa ay noqonaysaa qayb ka mid ah suuqyada muhiimka ah ee dalka ka jira oo la mid ah kuwa lagu gado alaabaha cusub iyo kuwa lagu gado alaabaha huudheyda – (*second hand*) ah.

In badan oo ka mid ah wiilasha gaari gacanada wata ayaa subax walba u shaqo degi karta halka ay ku yaallaan dukaamada lagu kala saaro qashinka ee ay dawladdu nidaamisay meelna dejisay. Gaari gacanlayaashaasi waxa ay kala daabuli karaan noocyada qashin ee la kala doortay iyaga oo u diyaarinaya raritaanka dambe ee baabuurta shirkadaha qashinka ka ganacsada ay ugu rarayaan xaga warshadaha.

INTA QOF LAGA SHAQAALAYSIIN KARO QASHINKA

Marka aan hadalka soo gaabino, hawsha nadaafadda ee ugu buuran waxa ay dabeecad ahaanba minashiibiyadu ka qabato fayadhawrka ayaa waxa ay tahay in ilaaliso lana dagaallanka nidaamintiisa qashimada kala duwan ee laga soo tuuro waxyalaha adeegga ah, iyo nidaamka shaqaalaha nadaafadda ee jidatka xaaqa. Jid xaaqiddu ma ahan hawl sahlan ee waa mid ay dhab ahaantii ka hawlagalaan shirkado ganacsi ama shaqaale oo waa weyn.

Sidaa darted waxa ay wadamada intooda badan marka la isticmaalo celcelis ahaan ka qaadataa inta u dhaxaysa 20% - 30% ka mid ah miisaaniyadooda dhaqaale ee bil walba. Dhab ahaantii hawsha jid xaaqiddu waa asaaska nadaafadda guud ee dadweynaha iyo biliqda magaalooyinka, iyada ayaana ah isha ugu horaysa ee soo jiidaysa in la gaaro nadiifnimada xarumada caamka ah ee ay dadweynuhu isugu tagaan. Jid xaaqista waxa ugu horeeya ee laga eegaa waa xaaqidda marshabiyeediga oo markaas soo jiidanaysa xaaqidda iyo

qashin ka qaadka laamiga dhexdiisa. Marka hawsha jid xaaqidda la hufayo si ay u noqoto mid heer sare ah waxaa inta badan la raaciya hawsha dhaqitaanka laamiyada, derbiyada, muraayadaha, iwm. Waxaa dunida inteeda badan ee ay ku jiraan wadamada soo koraya ka jira shirkado waa weyn oo ka shaqeeya dhaqidda dhulka, derbiyada, katiifadaha, iyo qalabka adeeg ee waa weyn, taasina waa mid asluubaysan kobcinaysana dhaqaalaha dalka isla markaana qayb libaax ka qaadanaysa haqab tirida baahida shaqaalenimo iyo dad shaqaalaysiin.

Hadaan soo koobno inta qof ka shaqayn karta waxay u badan kartaa hadba inta shaqo qashin la xiriirta laga fulinayo dalka iyo guud ahaanba baaxadda iyo dhaqaalaha dalka. Laakiin waxaa si caam ah looga garan karaa inta nooc shaqo qashimeed jirta ee lama dhaafaanka ah oo mid walba ay u baahan tahay cudud shaqaale oo ballaaran. Tusaale; mid walba oo ka mid ah kuwa hoos ku taxan waxay u baahan tahay koox dad ah oo xoog ahaan iyo farsamo yaqaan ahaan uga shaqaysa maareynta iyo ka manaafacaadsiga qashinka, kuwaas oo kala ah:

1. Tiro badan oo ka shaqysa soo aruurinta qashinka
2. Tiro badan oo ka shaqaysa kala hufidda iyo kala saarka qashinka
3. Tiro badan oo ka shaqaysa raritaanka iyo dejinta qashinka
4. Tiro badan oo ka shaqaysa diyaarinta meelihii lagu soo rogi lahaa
5. Tiro badan oo ka shaqaysa qalabyada iyo adeegyada kale ee dib loogu farsamayn lahaa qashinka sida; sii diyaarinta dabkii lagu gubi lahaa, fuustooyinki lagu aruurin lahaa, iwm
6. Tiro badan oo ka shaqaysa keenitaanka iyo soo helitaanka, soo dhoofinta, farsamaynta, iwm ee walxaha kale ee lagu darayo marka dib loo farsamaynayo
7. Tiro badan oo gaari gacan ley xamaal ahaan ku muruqmaala ah
8. Tiro badan oo dillaaley isku xirta shirkadaha kala duwan ee ay hawshu khusayso ah
9. Tiro badan oo khubaro cilmi ahaan u baarta marka lagu jiro hawlaha dib u habaynta iyo dib u farsamaynta
10. Tiro badan oo cilmi baaris iyo xog aruurin ku samaysa si markaa tiro kale oo badanina ugu dejiso qorshe nidaameedka marba kii sii ku haboon.
11. Tiro darawal ahaan uga shaqaysa
12. Tiro maamul xafiiseed ahaan iyo kormeer ahaan uga shaqaysa
13. Tiro qoraallo cilmi iyo maktabado ka diyaarisa si ay kuwa cilmibaaris dheeri ah ku samaynayaa usii helaan raadraacyo ay ka jaanqadaan
14. Tiro badan oo sharci fulin iyo la talin khibradeed uga shaqaysa
15. Tiro badan oo jihad, iwm, xaaqid uga shaqaysa (minashiibiyada nadaafadda)
16. Tiro badan oo ka shaqaysa dhaqitaanka jihadka, guryaha, goobaha ganacsi, qalabyada la isticmaalo sida roogaga, baabuurta, derbyada, iwm u dhaqda si carsi ah oo wax ku ool ah.

Bal haddaba adigu intaa oo tiro ah oo ka hawlagalaysa degmo walba iyo xaafad walba oo dalka ka mid ah imisaa ayey tiro ahaan kula noqonayaan?. Shaki kuma jiro in si kasta oo loo yareeyo duruufo awood dhaqaale iyo farsamo oo jira awgood aysan shaqaalahaaasi ka yaraanayn Malyan. Sidaa darteed waxaa halkaa fursad shaqo ka heli kara qayb weyn oo ka mid ah muwaadiniintii dalka ku caydnayd. Isla markaana waxaa uu dalkii horumar lixaad leh ku gaarayaa qalab soo saarid laga yaabo in ay gaarsiiso heer uu ka mid noqdo wadamada xagga warshadaha ku horumaray. Ogow akhristow in inta badan qalabyada adeeg ee aan dhahno waa heer sare “ made in japan, iwm” laga soo sameeyey qashin aan inagu iska qubno ka dibna ay asturidiisu na dhibto.

HABABKA LOOGA KALA FAA'IDAYSTO QAYBAHA QASHINKA

Ka dib marka si hufan loo soo kala sooco qaybaha qashinka oo nooc walba halkii loogu tala galay lagu soo aruuriyo, waxaa qayb walba loo qaadaya warshadii khusaysa ama halkii lagu farsamayn lahaa si looga soo saaro shey nafci leh. Waxyaalaha looga kala faa'iidaysanyo qashinka waxay u kala duwan yihiin hadba sida ay noocyada qashinku u kala duwan yihiin. Bal haatan aan tusaale usoo qaadano qaar ka mkid ah qashimada iska daadsan deegaamadeena kuwa inoogu dhibka badan:

- **Bacda** na dhibtay ee derbi walba bidaysa ama ku dhegan waxaa laga sameeyaa qalabyo fara badan oo qaali ah ayna ka mid yihiin: dambiilo noocyado badan oo kala jaad ah leh, selladaha suuqa looga soo adeegto, baalayaasha nalalka la surto, haamaha iyo baasketyada qashinka lagu aruuriyo (dust bin), bacda miisaska lagu goglado, xargo wax lagu xirto, siddooyinka sheyo adeeg oo kale, suumanka kabaha saandalka ah, suumanka dhexda lagu xirto, dermaha la goglado, tuubada saliingaha, kuraas caag ah, xariga ama fiilada korontada, saxamo caag ah, koobab caag

ah, dhalooyinka caaga ah ee khalka lagu shubto, laf dhuuxa qalinka, xaaqimo mafiq ah, xargaha caaga ah ee lagu xiro xirmooyinka khafiifka ah, caygariga adag ee ah “*high density polythene element– HDPE*”, dharka xariirta u eg, dharka loo yaqaan bolaystaraha, mutuleelka guryaha lagu goglo, daabka mindiyaha jikada, daabka qaadada, caaga dhalada ah ee biyaha (mooyasaxo) lagu shubto, suunka ama qadada ku dhaaaran ama ku xiran maqal kordhiyaha – birta ay dadka dhegaha ka jigaa caawin ahaan dhegaha gashadaan, baniikolada sawirada ama filimada, iyo waxyaalo kale oo badan;

- **Warqadaha iyo joornaalada** la nacay waxaa laga sameeyaa alaaboojin qiimo leh oo ay ka mid tahay; warqadaha kuwa loo isticmaalo qoraalka farta, kuwa loo isticmaalo foota koobiga, kuwa daabacaada, kuwa midabka leh, kuwa armaajoojinka lagu qurxiyo, xuub lagu kooleeyo derbyada doomaha si dhismaheedu u sinaado, isku qas kimikooyin dhanaan ah oo loo isticmaalo ka hortaga faafitaanka bakteeriyada,

warqadda tiishuuga ee lagu garriin tиро, tan lala galoo mushqusha ee saxarada la isaga tiro, warqado la isaga masaxo wasakhaha dad la yaalka ah, boorsooyin, dhuuxa katabaanada, buugaagta qoraalka (exercise book), buuga tusaha ah ee lagu qoro canaawiinta hay'adaha iyo shirkadaha ganacsi, iwm ee magaalada degan, warqado mar kale wax lagu qoro oo ka tayo liita kuwa caadiga ah ee markaa isticmaalkoodu hor leeyahay. Wuxaaba ka mid ah kuwa laga sameeyo noocaas warqadaha buugaagta ay ku qoran yihiin canaawiinta iyo tilmaamidda goobaha hay'ado, safaarado, shirkado ama dhismayaal kale ee ku yaalla magaalada oo dhan. Sidoo kale buugaag yar yar oo ay qoraha iska leh tabari u geysay in uu waraaqo huudhey ah isticmaalo.

- **Baakadaha iyo kartoonada** waxaa dib looga sameeyaa isla noocii oo kale, waraaqo qoraal ama daabacaad, buugaag xajmi adag, gerbadka buugaagta, warqadaha waaweyn ee loo yaqaan “Manila papers”, tuubooyin jilicsan.

- **Caleenta qaadka** sideedaba waxaa waajib ah in xarumaha qaadka laga dheereeyo magaalada si ugu yaraan qayb ka mid ah fitnooyinkiisa loo yareeyo. Caleemihiisa cusub waxa lagu naixin karaa xoolaha illeen iyaga kama xaaraansanee. Hadii uu qalalo oo isku suyacana waxaa lagu biirinaya ciidda oo inta meel godan lala raadsado ayaa aboorna lagu daba daadinayaa.
- **Digada** siiba tan lo'da waxaa looga faa'iiday sanayaa dhuxul la shito, beeraha oo lagu bacrimiyo, guryaha oo lagu dhoobaysto, laamiga oo lagu adkeeyo, iyo waxyaalo kale oo qaarkood cilmi baaristooda hadda lagu hawlan yahay;
- **Uuska** laga sii daayo kawaanada iyo warshadaha gawraca waxaa looga faa'iiday sanayaa in lagu bacrimiyo beeraha. Xataa marka aad neef qalato uuskiisa waxaad ku shuban kartaa talaalkaaga si uu kuugu fufo. Wuxuu laga oo marka la warshadeeyo laga sameeyaa gaaska wax lagu karsado ee loo yaqaan "Biogas".
- **Haraga** xoolaha waxaa laga sameeyaa qalabyo adeeg iyo labis oo fara badan ayna ugu horeeyaan kabaha, suumanka, boorsooyinka, qerbadka biyaha ama subaga, taanbuuga biyaha, qulucda, masallaha hidaha iyo dhaqanka, hu' iyo waxyaalo kale oo kaaga filan in aad dibada u iib geysa si ay dadka tabarteeda lihi uga soo samaystaan dibna adiga kaaga soo gadaan iyaga oo ku magic sheeganaya
- **Geesaha** xoolaha waxaa laga sameeyaa dhoobabka loo isticmaalo cabitaan iyo qurux, seesarada dhoobabka, tuubooyin, miisas, kuraas, cunto lagu nafaqeyyo xayawaanka, macdano laga sameeyo dawooyin dadku qaato, iyo walxo kale
- **Lafaha** waxaa laga sameeyaa ka dib marka la shiido ama dib loo warshadeeyo cuntooyin iyo dawooyin badan oo nafci u leh dadka iyo duunyadaba. Inta la budeeyo ayaa la qasacadeeyaa ka dibna la geeyaa suuqyada iyaga oo ah cunto cimrigedu dheer yahay. Wuxuu laga nafaqeyaa dadka siiba si loo dhiso lafaha qofka, xoolaha la dhaqdo, kuwa dabjoogta ah, iyo

malaya badda ku jira. Wawa kale oo lagu bacrimiyaa beeraha.

- **Xaabka Neefka:** waxa la yaab leh in dadkeenu iyaga oo ka mid ah kuwa adduunka ugu gaajada badan aysan hadana cunayn neefka intiisa badan ee hadana nuxurka leh. Ogow marka neef la qalo oo dhiiga laga daadsho in aysan jirin xubin ka mid ah oo xaaraan ah, adduunyadana markii la is weydiiyey bal in ay jirto dhibic ama xubin neefka ka mid ah oo aan laga faa'iidaysan waxa la helay codka neefka oo keliya, ka dibna codkii ayaa lagu dhaqaaqay in laga faa'iidaysto, kaas oo hada inta la duubto loo adeegsado mashruucyo badan oo ay ka mid yihin in filimada lagu jilo iyo in codka laga sameeyo daraasado kala duwan. Haday dhacdo in qayb ka mid ah neef la qalay aan la cunin sabab ay ku timaadaba waa in hadana lagu sadaqaystaa xoolaha dab joogta ah ee ag meeraysanaya sida; dameerka, eeyga, mukulaasha, daanyeerta, iwm.

- **Qashinka isugu dhafan** waraaqo iyo xaab kale ee aan la kala saari karinin waxa isna looga faa'iidaystaa dhuxul la shito, xajmi lagu gufeeyo gudaha kabaha marka la samaynayo, qaybo ka mid ah warqadaha musqusha lala galo ee loo yaqaan tiishuu – *tissue*;
- **Raashinka haraadiga ah** iyo qolofyada khudaaraha waxaa looga faa'iidaystaa calafka ay cunaan xoolaha magaalooinka lagu xanaaneeyo, kuwa dab joogta ah ee cidaha la nool, dameerada lagu shaqaysto, iwm;
- **Caagaga** dib ayaa loogu celinaya warshado kala duwan si qaarkoodna looga sameeyo isla caagii ay horay u ahaayeen oo kale qaarna qalab kale oo ka faa'iidaysi leh. Waxaa ka mid ah qalabka caanka ah ee laga sameeyo kabo noocyo kala duwan ah, bakeeri, galaasyo, dhoobab, saxamo, baaldisaal, caagag besshan ah, buraashado, iyo kuwa kale;
- **Taayirada baabuurta** ee gabobay waxa laga samaynayaa kabo dhawr nooc looga farsamayn karo, taanbuug biyood, qumbe subag, iyo alaabootin kale. Taasi waa saabka kore ee taayirka ee marka gudaha

- loo dhaadhacana dhammaan sheyada ku jira midba wax gaar ah ayaa looga faa'ideystaa sida siliga ku laxaaman gudaha waxaa laga sameeyaa waayirada ama filooyinka korontada, siliga difaaca ee boosaska iyo guryaha xayndaab ahaanta lagu meegaaro si looga ilaaliyo wixii ku soo xad gudbaya iyo waxyaalo kale;
- **Batariga baabuurta** ee dhamaaday waxa loo isticmaalaa siyaabo kala duwan oo ku kala xiran hadba tabarta qofka ama shirkadda dib u isticmaalaysa. Waxaa lagu magacaabaa noocan Batari “Batariga Asidhka dareera ah”, waxaana dib loogu farsameeyaa iyada oo dib loogala baxayo qaybihiisa muhimka ah isla markaana ku waara fiyoobida oo hadana wax tarka ah sida kuwa ka samaysan kimikooyinka ah walxaha aad khatarta u ah ee dabka dhaliya. Wuxaan kuwaas mar kale lagu shubi karaa Batarayo kale oo dib loogu isticmaalo sida kuwa cusub.

- **Batariga tooshka ama Radiyaha:** Noocan waxaa loo yaqaan “Ni-cad Battires”, waana nooc uu isticmaalkiisu iska daba wareegan karo. Tusaale haddii uu ka dhamaado Rikoorkaaga waxaad gelin kartaa Radiyahaaga, hadduu ka dhamaado Radiyahana waxaad gelin kartaa Tooshkaaga, hadduu ka dhamaadana waxaad u kala saarai kartaa dhawr nooc oo aad midba goonidiisa uga faa'iidsato xataa hadaadan dib u warshadayn sida adoo qaybta khadda ah siiya caruurta si ay khada dugsiga uga riiqdaan, qaybta qoriga ah dabka ku shita, qaybta warqadda ah xaabada dabka kula huriya si aad olol uga dhaliso. Intaasi waa inta aadan wax warshed ah geyn laakiin haddii la warshadeeyo waxa laga samayn karaa biro noocyoo kala duwan ah ayna ugu horeeyaan kuwa aysan maarta iyo washakhaduba qabsanin ee loo yaqaan “stainless steel”. Qaybaha fan faniinana waxaa si sahlan looga samayn karaa isku qasyo biro “alloy” oo lagu kabo meelaha alxanada, iwm.

- **Laambadaha nalka:** kuwani waa walxo ka samaysan kimikooyin khatar gelin kara caafimaadka aadanaha oo loo baahan yahay in si taxadar leh loo xifdiyo, asturo, sooco, loona habeeyo mar kasta oo laga shaqaynayo. Teeda kale waxaa khatar ah in ay qof mudo ama sarto iyada oo taas kala mid ah sakiimaha, dhalooyinka, muraayadaha, iyo mindiyaha dhulka la isaga tuuro. Waxaa laga samayn karaa galaasyo wax lagu cabو, dhalooyin dawo lagu shubto, salka ama furka bakeeriyyada, bootar wax lagu xardho, jeesada sabuuradaha lagula qoro, tuubada qalinka, tuubada sheyada lagu cabiro heer kulka, dhegaha ookiyaaleyaasha iyo guud ahaanba alaabaha laga sameeyo meerkuriga iyo weliba kuwa laga sameeyo foosforka.
- **Alwaaxda burburtaay** waxaa dib loogu celiyaa warshadaha alwaaxda oo mar kale ka soo saaraya alwaax cusub. Hadaan taa la helina waxa lagu shitaa dabka halkii aad geed ka soo jari lahayd oo dhuxul ka samayn lahayd.
- **Biraha macdanka** ah waxaa lagu celinaya warshadaha macdanta dhalaaliya si ay mar kale uga dhigaan alaab la isticmaalo, ha ahaato maacuunta guriga sida saxamo, bakeeriyo, baaquliyo, baafaf, iwm, ama ha ahaato alaab sharaxaad sida kuwa lagu sharaxo armaajoojinka loo yaqaan tawleetka. Sidoo kale in loo adeegsado alxanka baabuurta iyo dhismayaalka kale;
- **Kabaha calafka noqday** ee la xooro marka ugu dambaysa ee aysan dib u farsamayn kale geli karin waxa kale oo lagaga faa'iidaysan karaa in ciida lagu daro oo ay dhaliyaan ciid badan oo cusub, isla markaasna ciidaas ama la warshadeeyo ama degaan ahaan loo isticmaalo;
- **Dharka calalada** duugoobay ah hadaan laga samayn Karin barkimo, kuraas, joodariyo, kabو, qaybo boorsooyinka ka mid ah, iwm, oo aan rajo dambe laga lahayn sida calafyada waxa isna lagu biirin karaa ciidda iyada oo lala kaashanayo aboorka oo lagu beerayo goobtaas. Sidaa darteed waxaa haboon in

- lagu shubo meelaha biya dageenada ah laakiin la doonayo in ay dhulka la sinaadaan;
- **Gawaadhida qolfowday** waxaa loo kala saari karaa dhawr nooc oo midba goonidiisa looga faa'iidaysan karo sida; in loo kala saaro qaybaha laga kala samayn karo biraha noocyadooda qaaliga ah ee kala ah: Aluuminiyum, copper, magnesium, lead, brass and bronze, iyo kuwa kale. Guud ahaana waxaa lagu shubi karaa garaashyo kala sifeeyaa birta oo ka faa'iidaysta inteeda caaqibada leh si dib loogu isticmaalo inta kalena ku biiriya ciidda oo la geynayo halka looga baahan yahay. Waxa keliya oo aad ku wareejinaysaa Warshadda Birta Shubta ama warshaddii kale ee ku shuqul leh;
 - **Maraakiibta badaha ku kharaabtay** haddii haraadigooda la soo bixiyo waxay noqon karaan qalabyo fara badan oo berriga iyo baddaba looga baahan yahay sida in laga soo saarto biraha dhismaha
 - **Saxarada** dadka iyo bakhtiga xoolaha waxaa lagu bacrimiyaa beeraha oo waa shey qaali ah marka biic

ahaan ama bilaash loogu qaybiyo beeraleyda. Waddamo badan ayuu xaarku qaali ka yahay oo ay dhacdaa in qoysas badani ay ku noolyihii dhaqaale ka soo gala xaar ay gataan.

Waxaa habboon in xafiisyada, dukaamada, makhaayadaha, isbitaalada, farmashiyada, iskuulada, iwm. ay samaystaan qashin qaadayaal rukun ah, kuwaas oo ay ka diiwaan geliyaan maamulka xafiisyadooda, si ay usahlanaato hawsha la xiriirta tababaridooda, mas'uuliyad qaadnimadooda, dabagalkooda, sii hinqinta ama sii dallaciinta hawshooda, iwm. Intaas waxa sii dheer in marka ay shaqaalahaaasi kooban yihiin lana yaqaan ay iyaguna si dhib yar u gudanyaan hawshooda iyada oo weliba ah mid hufan, haddii kale waxa ku dhacaya jiha wareer iyo dayac shaqo oo dhan walba kaga yimaada.

SIDA QASHINKA LOO ARUURIYO

Marka aan ka amba qaadayno fikradaha ugu horeeya ee qashinka minashiibiyada, dhab ahaantii waxaa jira dhawr waddo oo loo maro nidaamka qashin aruurinta, kuwaas oo ah kuwa sahlaya in hadhow qashinka si sahlan loo kala doorto. Dhammaanba waddooyinkani waa kuwo la dhiiri geliyey oo laga yaabo haddii la sahlado fulintooda qayb ahaan iyo xataa guud ahaanba ay dhaliso dhibaatooyin la xiriira ka faa'iidaysiga qashinka iyo weliba asturidiisa. Waxay marka ugu horaysaba jiha wareer ka dhalinaysaa jabka tikniko ama xiilad ahaan la isugu duwayo.

Sida qaalibka ah wadamada soo koraya waxa ay ku aruurshaan qashinkooda qalabyada ay ka midka yihii: tanagyo af go'an, dambiilo, bacyaal, baakado, dheriyo, qasacado iyo kuwo kale.

Meelaha qaarkood wasakhda reeraha waxaa la iska dhigaa ama lagu kaydiyaa guryaha kadinkooda inta uu kaga imaanayo gaarigii qashin qaadku. Meelo kalena loomaaabba yeelo ee waxa la isaga tuuraa meal kasta oo lagu arko weel

qashinka loogu talo galay, taas oo ah mid ay u sabab tahay jaahilnimo iyo tabaryari haysata maamulka halkaa ka jira.

Meelaha qaarkodo oo weliba la oran karo waa inta badan waxaaba ku yar ama aan laga heli karininja qalabka iyo alaabta lagu aruuriyo qashinka. Markaa ayaa waxaa iska caadi noqota in qashinku uu ahaado tuurimo ama buuro waa weyn oo ku dhex yaalla xaafadaha, kuwaas oo inta badan xira jihadka iyo meelaha muhimka ah ee la isugu yimaado. Ayaamo ka dib ayaa laga yaabaa siyaabo aan la filanayinin in ay ku yimaadaan hay'ado qashin qaadkaas loo soo diray oo markaa ay ku wareeraan halka ay ka bilaabayaan iyo sida ay qashinkaas u kala maarayn lahaayeen. Wuxaase wax aan sheegisba ku habooneyn heerkooda waalli owgood ah in ay manta Soomaaliya ka taagan tahay "Qashinkaan anaa iska leh ee igama qaadi kartid hadaadan laaluush isiinin"!!!.

Xaafadaha qaarkood ayaa waxa ay ku soo qaadaan qashinka bacyaal si ay usoo gaarsiiyaan haamaha qashinka ee ku yaalla meelaha dhexe. Dabadeedna waxay iskula tuuraan haanta qashinkii iyo bacdii uu ku jiray, taas oo ka dhigta soonihii oo dhan qashin qub kala firaarsan, isla markaana

lumisa nuxurkii qashin aruurinta oo abuurta hawl iyo shiddo kale.

In badan ayey ka dhacdaa wadamada soo koraya ee ay dadkoodu gaajaysan yihiin in habeenkii la xado haamaha iyo tanagyada qashinka si looga gado meelo kale ama loogu isticmaalo waxyaalo kale, taasina waa musiibo kale oo lagu xallin karo in kuwa haamaha qashinka xadaya laga shaqaalaysiyo hawlaha kala duwan ee qashinka

Haddaan qormadatan wax uga taabano hababka iska macruufka ah ee laga isticmaalo wadamada soo koraya iyo kuwa horay u maray labadaba waxaa ka mid ah noocyada loo kala yaqaan; “ curbside, alley, ama backyard collection”

GAADIIDKA QASHINKA QAADA

Noocyoo fara badan oo ka mid ah gaadiidyada maanta la isticmaalo ayaa ku haboon in loo isticmaalo qashin qaadka, kuwaas oo sii kala mudan ayaa qaarkood ku habboon yahay in aan wax kale loo istemaalin ee loo go'doomiyo qashin

qaadka, halka ay qaar kalena ku haboon yihiin in mar mar siyaabo gooni ah loogu isticmaalo qashin qaadka.

Nooca gaadiid ee lagu qaadayo qashinka ayaa inta badan waxaa soo jiita habka qashinka loo dhigay ama la isugu soo agaasimay markii la aruurinayey, sidaa darteed waxaa lama huraan noqonaysa in la is waafajiyo shaqaalaha qashinka aruuriya iyo kuwa gaadiidka ku qaada, iyada oo kulligoodba lagu sii xirayo kuwa ka ganacsada si ay usii siyyaan jihayn ku haboon habka ay iyagu u doonayaan in ay wax isugu duba ritaan. Waxaa jirta in gaadiidka uu noocba si u qaadi karo qashinka iyada oo laga eegayo xagga mugga, badbaadinta qalab qashimeedka, ur sii daynta, daxalaysiga qashinka iyo kan gaadiidka qudhiiisaba, dareerka, firdhashada, cufnaanta, iyo meelo kale oo fara badan. Tusaale qaar gaadiidka ka mid ihi wuu isku kuusan yahay mana lahan daaqado furan, qaarna wuu fidsan yahay ama dhumuc bagafsan ayuu leeyahay, sidaa darteed midba waxa loogu tala galayaa nooc ka mid ah noocyada qashinka oo la isugu kuusay hab loogu diyaariyey gaadiidkaas.

Dhinac kale marka aan ka eegno kala doorashada noocyada gaadiid ee la adeegsanayo waxaa habboon in mar walba lagu kala doorto iyada oo la isla qiimaynayo qadarka qimaha lacageed ee uu ku kacayo iyo tayadiisa wax tar. Sidoo kale waa in la tixgeliyaa tirada iyo xirfadda shaqaale ee uu u baahan yahay, sida iyo halka laga heli karo qalfoofkiisa guud, sida iyo halka laga heli karo isbeer baartigiisa – *spare parts*, sida dalka looga heli karo shaqaale yaqaan isticmaalkiisa, farsamadiisa, iyo dhaqaalaytiisa, xajmiga iyo dhumucda ay leedahay waddada uu marayo iyo ilaa iyo inta ay dhan tahay masaafada uu sii qaadayo qashinka ama qalabka dib loo soo warshadeeyey.

Laakiin inta aanan hoos ugu daadegin gunta, ayaa waxaa habboon in aan wax ka sheegno sida uu Illaahay qur'anka ugu sharraxay faa'iidooyinka aan ku qabno gaadiidka iyo sida uu inoogu boorriyey in aan inta gaadiid noocyo cusub ah samaysano aan hadana u isticmaalno danaheenna kala duwan. Eebbe waa kan ku yiri Qur'ankiisa: “ ...fardaha, baqasha, iyo dameeraha wuxuu (Allah idinkugu abuuray) inaad fuushaan (gaadiid ahaan u isticmaashaan) iyo qurux,

wuxuuna idiin abuurayaan wax kaloo aadnaan haatan garanayn” – (kuwaas oo noqday Baabuurta, Diyaaradaha, iyo Maraakiibta): Suuradda al-Naxli: Aayadda: 8 aad.

Haddaan hoos ugu sii dhaadhacno mawduuca, waxa haboon in aan halkaan ku taxno qaar ka mid ah kuwa ugu caansan noocyada gaadiid ee loo adeegsado qashin qaadka, waxaana ka mid ah:

1. **Fatuurad yar** oo leh saddex shaag oo keliya, una qaab eg taksigii – *tax*, berigii hore laga isticmaali jiray dalka ee loo yiqiinay “Dhugdhugleey”, kaas oo ilaa maanta adduunka meelo badan oo ka mid ah, siiba Hindiya laga isticmaalo weli. Fatuuradan oo lagu magacaabo “*three-wheeled autorickshaw*” waxa ay qaaddaa dad ahaan hal qof oo isna ah wadaheeda. Waxa ay gebigeeduba ka kooban tahay hal buudi ama sanduuq oo dusha keliya ka furan inta kalena ka wada xiran, hal shir oo yar ee laga wado, iyo saddex lugood oo ah kuwa baabuurta yar yar ama gaari gacanada. Fatuuradatan waxaa badanaaba laga isticmaalaa meelaha warshadaha

dhexdooda ah iyada oo lagu kala daabulayo alaaboooyinka yar yar ee la kala gaarsiinayo laamaha warshadda, iyo weliba qashimada warshadaaha si looga soo bixiyo gudaha warshadda.

Fatuuradan waxa laga yaabaa in yaraanteedu ay cillad ku noqoto dalkeenna oo aan lahayn jidad dhisan oo laami ah, laakiin waxa ay ugu yaraan ku habboonaan kartaa ama ku aaddaa hawla meelaha aan waa weyneyn laga qabanayo ee maanta loo adeegsado gaari gacanada. Ogow mid ka mid ah ujeeddooyinka badbaadinta bii'ada iyo nadiif ka dhigidda magaalada ayaa waxa ay tahay in gaari-gacanada la yareeyo ama haddii la awoodaba la cirib tiro, waayo iyaga qudhhoodu waxa ay ka mid yihiin kuwa sii kordhiya qashimada, jid xirka, foolxumada iyo qaab darrooyin kale intaba. Fatuuradatan haddii uu shidaalku ka dhamaado waxa loo wadi karaa hab gaarigacan oo iyada oo dhanba waa la jiidi karaa,

sidaa darteed waxaa lagu talin karaa in ay ku habboon tahay dalkeenna xilligaan.

2. **Iska roge** aan sidaa u weynayn ama isaga oo kala cabbir weyn oo dhawr nooc ah. Iska rogaha noocaan ah oo la yiraahdo “Conventinal truck”, waxa ugu habboon in loo isticmaalo qashinka adkaha ah ee aan laga cabsi qabinin in inta la sii wado uu bid bido, dareero, daato, firdhado, ama u soo uro dadka lala ag marayo. Iska rogahakan marka la isticmaalayo waa in la hubiyaa dhinacyo fara badan oo ka mid ah kuwa wada shaqaynta la leh hawshiisa sida; nooca qashinka uu qaadayo, inta ay dhan tahay mudada uu qashinkaasi dibadda yiilay, sheyga ama gaadiidka kale ee ku soo guraya qashinka isaga dushiisa, wadada uu la sii marayo, xoogga ama miisaanka gaariga iyo kan qashinka, tababarka ay haystaan shaqaalaha ku raraya, iyo sidoo kale tiradooda iyo tayadooda intaba. Haddii la damacsan yahay in gaarigaan loo isticmaalo wejiyo kala duwan oo dhawr ah, waa in mid walba

goonidiisa loo xaqijiyo in uu xamili karo iyo ku habboon yahay intaba.

3. **Cagaf cagaf** baaf weyn oo rimoor ah jiidaysa, taas oo loo yaqaan “*Tractor and trailer*”. Tani waa madaxa cagafta oo lagu xiriirinayo rimoor aan kor u dheerayn dhumudciisuna aysan si aad ah u ballaarnayn ee ay ku qiyaasan tahay hadba nooca cagafta jiidaysa. Rimoorkaas waxa inta badan lagu xiraa laba shaag oo keliya, gadaalna waxa ay ku leedahay albaab laga qubo qashinka marka la dejinayo ama la qubayo.
4. **Cagaf cagaf** ah nooca loo adeegsado carro qaadka kolka laga shaqaynayo hawlaha qodaalka dhulka sida dhismayaalka guryaha, biyo xireenada, iyo biyo iska moosidda. Noocaan waxa loo yaqaan “*Dumper truck*”. Wuxuu ay ka kooban tahay sal sare oo uu ka hogaaminayo wadaheedu iyo badeel weyn oo xaabinaya wixii lagu aadiyo. Sidaa darteed waxaa noocaan gaadiid loo adeegsadaa xaabinta iyo xagaafinta qashimada is biirsaday ee noqday

tuurimaha, kuwaas oo ah kuwo aan lakala dooranayn qaaditaankoodana aan loo aabba yeelaynin ee mar uun la iska fogeynayo. Sidaa si la mid ah waxaa loo adeegsadaa qaaditaanka ciidaha soo buuxiya meelaha aan looga baahnayn sida laamiyada iyo balliyada.

5. **Booyad** weyn oo ka duwan tan loo isticmaalo biyo aroorka, taas oo loo yaqaan “*Roll-top truck*”. Booyadani waa mid loogu talo galay in lagu qaado isku dhafyada qashin ee ka dhasha adeegga iyo isticmaalka qoyska iyo makhaayadaha. Noocyada qashin ee lagu qaado waxa ay u badan yihiin kuwa ka yimid cuntada la soo daadiyey iyo waxyaalahaa mar kasta iyada ku lifaaqan ee aan ka hari karin sida qolofyada khudaaraha iyo dareerayaalka ku dhex jiray cuntada la soo qubay. Wuxuu ay wadataa haan booyadeed si ay qashinka isu kala gaarsiiso wareeganaysa. Marka ay buuxsato qashinka ayey dusha iska dabooshaa iyada oo soo wareejinaysa

qaybtii haanteeda ka midka ahayd ee ay horay kor ugu fayday.

6. **Siteey** weyn oo qafilan; siteeydaan oo lagu magacaabo “*High-sided open-top truck*”, waa gaari ay mid kasta oo ka mid ah labadeeda albaab ee dhinacyada iyo kan dambe uu dhinaciisa isu furayo si uu halkaas isaga daadsho wixii ku rarnaa. Noocani waxa uu ku fiican yahay in lagu rarto noocyada qashin ee la soo xulay ee loo wado dib u warshadaynta iyo dib u farsamaynta. Alaabahan oo ah kuwo adke ah, isla markaana aan looga welwel qabin bur bur iyo jab jab ayaa u badnaan kara noocyada, biraha, alwaaxyada, hargaha, lafaha, calalada, canjalafyada, iwm.

7. **Booyad** is wareejinaysa oo shaqo ahaan iyo qaab ahaanba u dhaw middii aan horey u soo sheegnay ee “*Roll-top truck*”. Noocan oo loo yaqaan “*fore – and – aft tipper truck*” waxaa loogu talo galay in lagu qaado qashinka bullaacadaha iyo dareeraha qashimada isku suyacay ee ka dhasha isticmaalka

qoyska, kuwaas oo badanaaba lagu soo qubayo meelo ka baxsan magaalada ama haddii ay bullaacadaasi tahay mid dib loo isticmaali karo lagu soo qubayo waraha biyaha lagu sifeeyo, halkaas oo inta bullaacaddaas dib loo sifeeyo laga dhigayo biyo la cabo.

8. **Gaari dameer**; noocan gaadiid dhaqameedka ka midka ihi waa mid aan waxba uga baahnayn in loo sharaxo dadka Soomaaliyeed, maadaama uu yahay gaadiidkooda rasmiga ah. Dameer ama xayawan kale ee la mid ah ayaa lagu daba xiraya rimoor yar oo laba lugood leh, kaas oo ah mid lagu qiyasayo awoodda dabiicga ah ee uu noolahaasi leeyahay. Gaadiidka noocan ihi waa kan ugu qiimaha jaban isla markaasna ah kan keliya ee maanta dalkeena sida qaalibka ah looga isticmaalo.

Dhab ahaantii isticmaalka gaadiidkani weli ma uusan gaarin heer loo isticmaalo qashin qaad ee waxa uu weli ku jiraa heerarka sare ee muhimka ah ee aan loo quudhin in wax yasan lagu qaado. Waxa ka mid ah

faa'iidooyinkiisa; in lagu wadi karo meel aysan wadadeedu laami ahayn ama si fiican u falnayn sida meelaha bacaadka ah, biyo dageenka ah, laamiga jabjabay ah, ama siyaabo kale u ceebaysan. Wuxuu dhix mari karaa dhulka luuq luuqyada ah iyo meelaha ciriiriga ah.

Hase ahaatee, waxaa uu gaadiidkani leeyahay ceebo kale oo iyaguna faa'iidooyinkiisaas daba yaalla ayna ka midka yihiin; in xayawaankaas qudhiiisu sii daynayo saxaro ama digo samaynaysa wasakh u baahan in iyadana la sii nadiifiyo. Waxaase lama dhaafaan ah in dameerka ka shaqaynaya magaalada dhixdeeda loo xiro qundul dabagelis ah oo ka celiya saxaradiisa dhulka. Waxaa kale oo iyana jirta in ay ka askumayaan cudurro iyo dulan ama cayayaan wax dhiba is dhix galka dadka iyo xayawaanada noocan ah ee iyaga oo dadka ku ag nool hadana wax walba xambaara jirkooduna uu samayn karo noocyoo cayayaan iyo huyuumas. Sidaa darteed waxaa loo baahan yahay in la raadiyo dariiqooyin looga maarmo

oo dameerka lagu ekaysiyo beeraha xayawaanka lagu daawado ee dalxiisyada.

- **Baaskiil** lagu qaado noocyada qashin ee fudud sida bacda iyo joornaalada oo kale.
- **Gaarigacan** oo isagu ah nooca gaadiid ee ugu sahlan in uu manta dalkeena ka hawlgalo waxaa lagu qaadi karaa qadar xisaaban oo qashin ah. Waxaa ka mid ah faa'iidooyinkiisa in uusan u baahnayn shidaal uu ku socdo marka laga reebo cuntada uu wadihiisu u baahan yahay iyo qaabka raritaankiisa oo dhib yar uuna ku filan yahay hal qof oo keliya. Hase ahaatee maadaama uu yahay qalab ku shaqaynaya gacan dad (manual) oo hadana lala lugaynayo kuma haboona isticmaalka casrigaan ay hawlahaa oo dhami degdegta ku socdaan oo ay mashiinadu shaqaynayaan, mana ku fulin karo hawlahaa looga baahan waqtiga looga baahan yahay iyo qadarka looga baahan yahay in uu ku daboolo. Hase ahaatee aad ayuu ugu haboon yahay in lagu isticmaalo warshadaha dhixdooda. Sidaa darted waxaa la dhiiri gelin karaa in la sii

adeegsado inta laga gudbayo oo laga kaaftoomayo, iyada oo dadaal dhab ah loo gelayo sidii looga baahi beeli lahaa.

Noocyada gaadiid ee aan kor ku soo xusnay ayaa guud ahaan waxaa loo kala qaybiyaa laba nooc oo kala ah; gaari isku kuus qafilan ah iyo mid aan qafilnayn oo hawada u furan (compactor trucks and non compactor trucks).

Haddaba labadaan nooc ee gaadiid ayaa inta badan waxaa lagu murmaa nooceee labadooda faa'iido badan marka loo isticmaalayo qashin qaadka. Sidaa darteed waxaa nala gudboon in aan qormadatan ku soo bandhigno is bar bar dhig tusinaya mid walba inta uu faa'iido leeyahay iyo inta uu khasaaro leeyahay.

Aan ku horayno ka xog waranka faaiidooyinka non-compactor trucks, marka loo siticmaalayo qaaditaanka qashinka noociisa adkaha ah, taas oo uu ku yahay tikniko u cuntamaysa dhawritaanka bii'ada. Wuxaan ka mid ah faa'iidooyinkaas kuwa soo socda:

- Shaqaalihiisu sidaa uma qaali ahan

- Wasakhdu waa adke qalalan ama kala fur furan
- Uma baahna farsamooyin casri ah oo qaali ah
- Waddooyinka qashin aruurintu waa dhaadheer yihiin ciriirina yihiin inta badan
- Soo gaabinta adeegyada magaalada ayuu ka qayb qaadan karaa

Intaas ka soo horjeedkeeda aan bal wax ka sheegno khasaarooyinkiisa:

- Horta midda ugu horaysa mushkiladaha noocani waa tan la xiriirta xagga siyaasadda ee ma ahan wax la xiriira xagga farsamooyinkia iyo dhaqaalah
- Inta badan madaxda Dawladaha ee heerarka kala duwan jooga waxa ay aaminsan yihiin in Non-compactor trucks ay yihiin kuwo uu isticmaalkoodu ceeb iyo dib u dhac wato oo laga sharaf qurxoonaan lahaa. Waxa ay u arkaan qaab horumar casri ah iyo qurux marka la isticmaalayo compactor trucks.
- Hay'adaha deeqda bixiya ee laga leeyahay wadamada horumaray waxa ay jecel yihiin in la isticmaalo qalabka iyaga wadamadooda laga isticmaalayey aa

laga soo saaray. Sidaas darteed waxa laga yaabaa in ay aaminsan yihiin in isticmaalka Compactor Trucks uu yahay midka ugu habboon ee ay ku bixinayaan kharashkooda deeqda ah

- Non compactor trucks isagu waxa uu ku kalifayaan in ay kharash badan galaan dadka ku shaqaysanaya sidaa darteed kuma habboona wadamada fuqurada ah sida Soomaaliya oo kale. Sidaas oo kale kuma fiicna kuwa ay ku bateen iska daba keenka iyo daryeel la'aanta qashinku sida Soomaaliya oo kale
- Marka la isticmaalayo Non-Compactor trucks waxaa loo baahan yahay in la helo hab loo isticmaalo qashin xabaal – dumping system si sahal ahaan loogu sii daayo qashinka
- Non compactor trucks waxa ay u baahan yihiin in dusha sare laga daboolo si looga ilaaliyo dabaysha in ay qashinka duul duuliso ama uu roobku qooyo qashinkii oo markaas halleeyo

- Iibsashada qalabka uu ku shaqeeyo gaadiidka compactor trucks ihi kama sahlana wadamada soo koraya ee waa ku qaali ama lama heli karo

Dhanka kale hadaan wax ka qorno nooca loo yaqaan Compactor trucks, waxa uu faa'iido leeyahay iyo waxa uu khasaaro leeyahay waxaa ka mid ah kuwa soo socda:

- Waxa uu ku fiican yahay in uu qashinka iska wada daynayo marka laga shubayo oo aysan dhinacyadiisu qabsanaynin
- Si dhaqso ah ayuu isaga sii daayaa qashinka isaga oo iskana nadiifinaya
- Habka uu u shaqaynayaa waa mid xarago leh oo lagu faani karo ka shaqayntiisa
- Laba qof oo keliya aayaa ku filan ka shaqayntiisa; darawalka iyo qof dusha ka shaqeeya
- Waxa uu leeyahay laba qaybood oo lagu kala qaadi karo laba nooc oo qashin oo kala duwan isla markaasna lagu kala shubi karo laba meelood oo kala duwan

- Si fiican oo xarago leh ayuu uga shaqayn karaa meelaha uu jidku ka fiaicn yahay oo hormarsan
- Wasakhdu waxa ay ku kala jirtaa dambiilo ama haamo kala goo go'an sidaa darteed way u sahlan tahay in ay shaqaaluhu midba mar soo qabtaan oo meesheeda soo dhigaan
- Qashinka ma sii qurmiyo ee waxa uu sii siinayaawanaajin iyo aaryo xaaladiisa ku sii waarsiinaysa
- Shaqaalaha ka shaqaynayaa kama welwel qabayaancaafimaadkooda oo horay ayaa looga taxadaray
- Haamihiisa ama dambiilihiisa qashin qaad waa kuwo korka laga daboolay, qashinkuna uusan qabsanaynin, isla markaasna aan isku cabburinaynin qashinka ee nafis kala siinaya.

Waxaa ka mid ah ceebaha ku soo baxaya marka uu ka shaqaynayo wadan aan dhaqaale lahayn sida Soomaaliya;

- Qimhiisa iibsigu waa qaali
- Shidaalka uu ku shaqaynayaa waa qaali
- Birihiiisa dayac tir – spare parts kiisu waa qaali

Run ahaantii nooca gaadiidka loo yaqaan Compactor trucks kuma habboona dalalka fuqurada ah ee ay Soomaaliya ka midka tahay, marka laga eego dhinacyo badan oo ay ka mid yihiin:

1. Markooda horeba wadamadani waa meelo ay qashimadu ku badan yihiin oo ay dhib badan tahay sidii qaabsami looga shaqayn lahaa
2. Qiimaha baabuurtani waa mid aan yarayn oo laga yaabo in uu wax u dhimo dakhliga dalalka iska reer tabareed ahaa
3. Isbeer baartigiisu waana qaali meel kastana lagama helo

Sidaa darteed anigu kuma tali lahayn noocakan ee waxa aan dhiiri gelinaya isticmaalka nooca aan daboolnayn ee loo yaqaan “non-compactor trucks”.

ILAHA QASHIN YARAYNTA

Qashin yaraynta macneheeda waxaa loola jeeda dhammaanba hababka loo yaraynayo inta ay la egyihiin qashimada adag ee laga soo aruuriyey gurayaha iyo xaafadaha ayna soo aruurisay qaybta minashiibiyada u qaabilsan qashinka adag.

Haddaan mawduuca calooshiisa galno, dariiqyada ugu muhiimsan ee qashinka lagu yareeyo waxaa ka mid ah kuwa hoos ku taxan:

1. In laga leexsho alaab qashimeedka bulaacadaha aan loo aabba yeelin ee qashinka, iyada oo loo jihaynayo nidaam qashin kala saar iyo qashin ka ganaesi, tiiyoo laga dhigayo qashinka hanti muhiim ah
2. In ay dawladaha hoose iyo maxkamaduhu iska kaashadaan sharciga loo sameeyey qashin ka faa'iidaysiga iyo qashin ka ganacsiga, ama qashin yaraynta, iwm.
3. In alaab qashineedka dib loogu qaabeeyo ama loogu baakadeeyo hab warshadayn dambe iyo wax soo saar

4. In la faafiyo wacyigelinta la siinayo dadka isticmaala qalabka uu qashinkaasi ka yimid
5. In la hirgeliyo barnaamijyo lagu sugayo mas'uuliyada dareen ee ay qabaan kuwa soo saara noocyada qalabkaas ee la xiriirta caaqibada qahsinka ka ratibma qalabkooda ama alaabtooda ay soo saaraan

Dariiqadaha loo marayo sidii qashinka lagu dhimi lahaa iyada oo laga ambaqaadayo abuuritaanka jiil qashin ayaa laga dhix heli karaa ilo fara badan oo lagu sugayo habka qashin yaraynta, taas oo ku kala duwanaan karta hadba xaaladaha duruufeed ee halkaa ka jira. Waxaa hadaba taas ka soo horjeeda nidaamka kala sooca ee lagu xulanayo qashinka kiisa dib u isticmaal geli kara ka dib markii habkii soo aruurinta la isku soo dhix qalday ama la isku qasay.

Dhab ahaantii wadamada soo koraya intooda badani waxa ay ku dhib qabaan qashinka ka askuma waxa ay qudhoodu ku isticmaalaan guryahooda, dukaamadooda, makhaayadahooda, xafiisyadooda, iyo goobaha ay isugu

yimaadaan, ka sokow dhibka ka weyn ee ka haysta qashimada iyo haraadiyada warshadaha dawladaha horumaray. Dhibka ugu daran ee haysta dawladaha soo koraya sida Soomaaliya waxa uu yahay in aysan kaba rajo qabinin in ay dib u isticmaalaan shey ay horay u isticmaaleen. Waxa keliya ee ay isticmaalayaan alaabta marka ay bikrada tahay, tiiyoo laga yaabo in ay alaabtaasi markab dushiis xagooda usoo saarnayd in ka badan bilo iyo sanad. Taasi waxay faa'iido gacanta koowaad ah u tahay warshadihi shisheeye ee markii hore soo saaray alaabtaas iyada ah. Dhanka kalena waxay faqri iyo dhibaato wasakheed u tahay dawladaha soo koraya. Taasina waa mid ka mid ah ilaha faqri ee ay xuduntoodu ku meeraysanayso in badan.

Waxyaalaha ku sababaya dawladaha soo koraya in ay dhibkaas u baylah ahaadaan

Waxaa ka mid ah reer baadiyenimo asal ah oo ku jirta, waayo waxay ka daaheen nolosha magaalaynta – urbanization, iyaga oo isaga noolaan jiray nolol dhib yar oo ku eg beer qoys iyo xoolo nool oo qoys keliya uu hanti gaar

ah u leeyahay. Waxa kale oo dhib ka haystaa faqriga ay taniba ka mid tahay asbaabihiisa sida iyaga oo aan heli Karin mush-haaro ku filan oo ay siiyaan shaqaalaha nadaafadda. Ilaa haatan dawlado tira yar baa bilaabay in ay asaasaan ama diiwaan geliyaan shirkadaha ka ganacsada qashinka. Markaa waxa la arkaa in wadamada soo koraya qudhoodu ay ugu kala durugsan yihiin ka faa'iidaysiga mashruucaan hadba sida ay ugu kala dhaw yihiin ama ugu kala cilaaqaad xoogan yihiin wadamada horumaray. Tusaale wadamada soo koraya ee ku kala yaalla Qaaradaha Latin America iyo Asiya way kaga duwan yihiin hawshaan kuwa dhigooda ah ee ku yaalla Qaaradda Africka. Wuxaad moodaa in kuwa ku yaalla Afrika aysan iyagu weli arintan dhab ahaan ugu baruarugun wallow ay iyaga qudhoodu beryahan dambe kordhiyeen warshadaha yar yar ee dib loogu warshadeeyo alaabada horay loo isticmaalay.

Waxa dhab ahaantii qayb libaax ka qadan kara yaraynta qashinka iyo wasakhaha minashiibiyada bixinta sadaqada iyo is taageeridda. Tusaale ahaan marka uu qof walba raashinka ka soo hara la raadiyo deris ama dawarsade baahan oo

cunsiyo inta uusan faadin, waxaa ka yaraanaya qashinkii ku aruuri lahaa gurigiisa. Sidaa darteed waxa ay diinta Islaamku aad ayey u dhaleecaysay in qofku uu kelgii cune noqdo ilaa uu nebigu NNKHA yiri: “nagama mid ahan mid habeen baryey isaga oo dhoregsan deriskiisuna uu gaajaysan yahay”. Islaamku waxa uu ka digay in si xad dhaaf ah ama ka badbadin ah wax loo isticmaalo ama loo cuno – tasarruf. Taas oo ay Qura’anka iyo axaadiistuba eedeeyeen sameeyeheeda.

Sidaa si la mid ah haddii uu qof walba marka ay maradiisu ka duugowdo inta meel isgu aruuriyo, ama intay xaafad waliba samaystaan sanduuq u gaar ah oo ay ku aruuriyaan dharka duuga ah ayna gaarsiiyaan dad dan yar ah oo ay dhar la’ani hayso meel kastaba ha joogeene, haday waayaana ay u dhiibaan hay’adaha samafalka waxaa ka yaraan lahaa qashinka ay sameeyaan calalada laga baxay ee la iska tuuray. Dhanka kalena waxa ay xagga Rabbi ka heli lahaayeen ajir fara badan.

Waxaa kale oo qayb libaax oo weliba asal ah ka qaadanaya yaraynta qashinka in qof walba ama qoys walba uu

isticmaalkiisa ku qiyaaso baahidiisa lagama maarmaanka ah. Waxaa foolxumo ah in qoysasku iyaga oo loo arkayey kuwo dan yar a kuna nool dal sabool ah ay hadana maalin walba soo daadshaan kilooyin badan oo raashin la karshay ah. Waxaa mucjisadaas iyada ah sii kordhinaya marka la arko sida ay qoysaska hodanka ah ee ku nool dalalka horumaray ay uga welwelaayaan in ay ka khsaaraan garaamaad raashin ah. Sidaa darted aysan suurta gal u ahayn in la arko reer taajir ah oo maalin keliyana soo daadinaya qado ka soo hartay ama hambo. Waxaa xusid mudan in hambo macneheeda saxda ihi uu ka jiro Soomaaliya oo keliya ee caalamka intiisa kale aan laga aqoon waayo wax soo habayntuba waa ceeb iyo gef.

Isku soo duub oo waxaa lama huraan ah in dadku aysan karsan cunto ama isticmaalin alaab ka dheeri ah baahidooda lama dhaafaanka ah. Waxaa xusuusasho weyn mudan hadalkii Nebiga NNKHA ee uu yiri: “Anagu waxaanu nahay qoon aan wax cunin ilaa ay ka gaajoodaan”.

**DARIIQOOYINKA UGU DHAW EE AY
MINASHIIBIYADU KU YARAYN KARTO
QASHINKA**

Aan ku soo gaabino ka hadalka dariiqooyinka qashin yaraynta ee ay fulinayso dawladda hoose kuwa hoos ku taxan:

1. In la hirgeliyo wacyigelin caan ah, iyada oo laga bilaabayo ololayaasha la qaadayo sida uu qof ama qoys walba uga faa'iidi lahaa dhaqaale ahaan, dhib yaraan, caafimaad qab, niyad wanaag, bilicsamaan, sharaf ahaan, iwm marka uu raaco dariiqadaha loo jihaynayo ee qashin yaraynta;
2. In daraasado is daba jooga lagu sameeyo sida ay bullaacaduhu u qulqulayaan iyo jihooyinka ay haystaan;
3. In la dhaqan geliyo sharciga ah in qof walbaa uu wasakhdiisa asturtaa kana faa'iidaystaa. Sidoo

kalena sharciga qoraya in qofkii mid ama kuwo kale ku dhaama ama ku halleeya wasakh nooc kasta ha ahaatee uu isagu ka bixinayo magdhaw ku filan ama loo qaadan karo dhibkii uu geystay (*polluter pays*);

4. In tira koob ahaan lagu ogaado inta weji biyood qashino kala duwan soo marta bullaacadaha iyo daroorada qashin qubeed maalintiba, todobaadkiiba, bishiiba iyo sanadkiiba;
5. In bilowga lagu kala xaqijiyo inta nooc walba oo qashin ama haraadi ah ee dib loo habayn karo ama iyada oo aan la badelin dib loo isticmaali karo;
6. In la sugaa helitaanka iyo astaynta suuqa, suuqaynta iyo suuq gaynta alaab qashimeedyada dib loo warshadaynayo ama loo farsamaynayo;
7. In sharci ahaan iyo qorshe ahaan loo adkeeyo dawrka ay dawladda hoose ku leedahay fulinta hawsha;
8. In lagu kaalmeeyo xafiisyada khuseeya ee Dawladaha Hoose, shirkadaha dhoofiya qashinka ee ajaanibta ah, ganacsadayaalka wadaniga ah iyo

- dillaaliinta iyo inta kale ee dawrka ku leh sidii ay u kala heli lahaayeebn akhbaaraha iyo warbixinada, taas oo mar kasta la raacinayo war is weydaarsi iyo khibrad kala faa'iidaysi dhex mara dhammaan jihoooyinka ay hawshu kusayso oo ay ku jirto Wasaaradda iyo Hay'adaha kale ee wadaniga ah ee khuseeya shuqulada bii'ada;
9. In la kala qiimeeyo wax tarka iyo daacadnimda shirkadaha wadaniga ah iyo kuwa ajnabiga ahba ee ku hawlan qashin ka ganacsiga, isla markaasna lala raadsho abaalmarino sida dayn lacageed oo Bangiyada laga siiyo, iwm;
 10. In lagu kaalmeeyo wiilasha dan yarta ah ee qashin aruuriyeyaasha ah qalabka adeega ee lagama maarmaanka ah sida gaari gacanada, jawaanada, fargeetooyinka, badiilada, iwm.
 11. In wiilasha qashin aruuriyeyaasha ah la siiyo tababarro gaagaaban oo lagu tusayo sida ugu sahlan ee ay qashinka u kala saarayaan; sida ay u xambaarayaan qashin iyaga oo naftooda ka

badbaadsanaya wixii cudurro ah ee ka dhalan kara qashinka inta la sido ama la taabanayo; sida ay marka ay qashinka qaadayaan jirkooda uga badbaadin lahaayeen dhaawac ama halis gaarta oo ay ugu horeyn karto in ay sakiin sarto, sida ay u xambaarayaan iyada oo ay weli korkooda iyo dharkooda wasakh ka dhawrayaan; sida ay u xulanayaan noocyada dib looga faa'iidaysan karo ee qashinka noocyadiisa kala duwan; sida ay uga rayn karaan ceebaynta gardarrada ah iyo yasidda laga yaabo in ay kala kulmaan dadweynaha; iyo sida ay u qaadayaan alaabada la tuuray iyaga oo aan wax garaaf ah gaarsiinin marka ay qaadayaan. Tani waa arin xasaasi ah oo loo baahan yahay in lagu hayo dabagallo iyo sixitaan joogto ah

12. In la diyaarsho shirkado ama ilo kale oo qaata alaab qashimeedka laga dhoofinayo dalka, iyada oo la raacayo qaantuunka dalka ee la xiriira qashinka, sumaha, iwm. Sida loo raacayaba kan caalamiga ah ee ilaaliya bii'ada caalamka;

13. In xilliyo kala duwan la sameeyo daraasado la xiriira qahin ka faa'iidaynsiga iyo badbaadinta bilicda iyo nolol ku samaanta bii'ada;
14. In ay Dawladaha Hoose si ay dhiirri gelin ugu sameeyaan ganacsatada la filayo si fudud oo qaab maalgelin yar ah uga ijaraan matoorro iyo warshado yar yar sida warshadaha gacanta oo kale dadweynaha ama ganacsatada danaynaysa;
15. In la abuuro lana hawl geliyo qareenno/ gar yaqaanno ku takhasusay cilmiga bii'ada, dhulka, nadaafadda, iwm. Kuwaas oo lagu siinayo tixgelin weyn u doodidda dadka ku hawlan shaqooyinka noocan ah;
16. In la dhiirri geliyo wax soo saarka iyo ka faa'iidaynsiga qashimada.

Marka aan ka hadalno shuruurdaha looga baahan yahay warshadaha yar yar ama waa weyn ee noocyada kala duwan ee qashinka dib u warshadaynaya waxaa ugu muhiimsan ee looga baahan yahay in ay ku rakibnaadaan meelo ka fog fog

degaanada dadweynaha, waayo waxa la ogsoon yahay in ay iyagu ka sii wasakho iyo qiiq madoobaad badan yihiin kuwa warshadeeya alaabada qeeriin ama bikrada ah (cusub).

ILAHA QASHIN SIFAYNTA IYO KALA SAARKA

Nidaamka kala saarku waa midka loo marayo habka qashinka loogu kala qoondeeyo marka hore ee uu askumayo jiilka qashinku noocyoo kala duwan oo loo marayo nidaamka dib u isticmaalka unugyada qashinka, si loo sahlo dib u adeegsiga, wareeg isticmaalka, iyo isku kuuska.

Dawladda Hoose waa in ay si taxadar leh u daneeysa qayb ka mid ah kuwa ugu muhiimsan waajibaadyadeeda oo ah maaraynta qashinka adag. Haatan dawlado fara badan oo ka mid ah weliba kuwa soo koraya ayaa qaybaha ugu qiimaha badan ee alaabaha dib loo warshadeeyey waxa ay ka yimaadaan ilo qashin aruuris oo dadyow khaas ihi ay

leeyihiin. Kuwaas oo ka bilowday isku duba ridid dawlado hoose oo markii hore u jiheeyey hawshatan. Kuwaasi waxa ay yihiin ganacsato ku kalsoon xirfadooda ganacsi isla markaasna keena ururis nadiif ah oo ka kooban noocii qashin ee laga rabay.

Waxa ay dawladaha hoose ku darsanayaan sharciyada khuseeya nadaafadda in lagu waajibyo ilaha qashin keenka sida warshadaha, makhaayadaha, bakhaarada, iwm in ay caadi ahaanba yeeshaan dhawr haamood oo qashin dhig. Kuwaas oo aan la isku qaldin ee lagu kala rido noocyada alaabaha la isticmaalay. Tusaale; waxaa la is barbar dhigayaa sideed haamood; mid waxa lagu ridaya wixii bac ah, midna wixii warqad ah, midna wixii dhalo ah, midna wixii koombo – daasad ah, midna wixii cunto ama khudaar diirkeed ah, iwm. Habkaan kala saar waxa uu dhab ahaantii ubaahan yaay taxadar iyo mas'uuliyad weyn si looga hortago isku qas iyo dhib ka yimaada nidaamaynta dambe ee alaab qashimeed ka. Waxa xusid mudan in kuwan aan la oran karin waa qashin qub waayo waa meelo lagu kaydinayo alaab horay loo isticmaalay laakiin hadana la doonayo in mar labaad la

isticmaalo. Ka soo horjeedka taasna waxaa ah qashin qub oo ah halka lagu daadinayo qashinka laga samray ee aan rajo dambe ee isticmaal lahayn.

Laakiin ogow wax khasaaro gaarsiisan heer la iska qubo oo aan dib dambe looga manaafacaadsan ma jiraan. Nooc kasta oo qashin waa laga manaafacaadsadaa, xataa kan la tuuray waxa lagaga faa'iidaystaa dhawr nooc oo ay ugu horeeyaan: in lagu biiryo ciidda oo dhulka lagu simo, sare loogu qaado, lagu nafaqeeyo, iwm. Sidoo kale in marka la gubo uumiga ka baxa ee hawada gala uu dhaliyo ama curiyo roobab da'a oo dhulkii dhinsanaa mar kale dib usoo nooleeya.

QORSHAYNTA QASHIN ARUURINTA

Dhab ahaantii waxaa haboon in dal walbaaba uu leeyahy qaab qorshayn oo u gaar ah oo waafaqsan duruuftiisa iyo qaab qashineedkiisa dhaqan ahaaneed iyo dabeecad ahaaneed. Markaas ka dibna isku dayo in uu qaabkiisaas

waafajiyoo midka caalamiga ah ee ku salaysan nidaamka iyo sharciga dhawrista Bii'ada.

Qiimayn guud oo lagu sameeyo maalgelinta ku baxaysa qashinka inta aan loo dirin dib u warshadayn iyo dib u habayn ama dib u isticmaalid. Suuqyada asalka ah ee lagu samaynayo qashin dib u warshadaynta waxaa lama huraan ah in lagu joogteeyo qiimaynta iyo dabagallada sida ay hawhoodu u socoto. Taasi waa in ay socotaa marka ay habayntu socoto iyo marka aruurintaba. Wuxaan haboon in xooga la saaro qaybahaa hoos ku taxan:

- In la hubiyo jiritaanka warshado ka faa'iidaynsanaya alaab qashimeedka
- In ay jiraan shaqaale wacyi galsan oo loo carbiyey ka faa'iidaynsiga hawshaas;
- In ay jiraan dillaaleey iyo kuwa isku xira dadka dan yarta u badan ee ka faa'iidaynsanaya ka ganacsiga qashinka iyo shirkadaha waa weyn ee ajnabiga ah ee ku hawlan isla ganacsiga noocaan ah

- In ay jiraan suuqyo ku yaal meelo istaraatiji ah oo u go'doomay ka ganacsiga alaabaha la soo tuuray
- In la hubiyyaa qiimaha iyo helitaanka gaadiidka xambaara alaabta la xooray ama la isticmaalay ee qashin ahaanta loo fogeeyey
- In la baaraa noocyada qashimeed ee meel walba ku badan si ay u noqdaan kheyraad gaar ah oo halkaas laga helo si looga ag dhiso wershaddii dib u farsamaynaysay
- In la xaqiijiyaa dariiqooyinka loo marayo qashin kala saarka iyada oo loo marayo hab ku salaysan ilaha qashimadu ka kala yimaadaan sida; mid guri, qoys, xafiis, dukaan, makhaayad, kawaan, goob wax barasho, digo xooleed ama xayawaan, iwm.
- In sanadle ama bille qiimayn ah lagu caddeeyaa faa'iidooyinka laga helayo hawshaas iyada oo ahmiyad weyn la siinayo inta qof shaqo ka heshay

- In la ogaadaa habka uu u dhacayo heshiiska ama kontaraktiyada ay shirkadaha ajnabiga ihi la yeelanayaan kuwa wadaniga ah.
- In la joogteeyaa wacyigelinta iyo wax barista la xiriirta dib uga faa'iidaysiga alaab qashimeedka;
- In shaqaalaha nadaafadda iyo kuwa qashin ka ganacsiga loo aqoonsado kuwa ugu muruqmaalsan noocyada shaqaale;
- In la sii dallacsiyo warshadleyda dan yarta ah ee qashinka dib u habeeya ama warshadeeya;
- In ay sanadaha ay shaqadani bilowga tahay shirkadaha iyo shakhsiyadka dabarta yar yar ee ku hawlani ka helaan maalgelin, kabitaan, tababarid, qiimayn iyo tusaalayn joogto ah Dawladaha Hoose.

Sida qaalibka ah dadyowga siiba kuwa dan yarta ah ee ka ganacsada kala saarka iyo kala hufka qashinka waxa ay deegaan ahaan u degaan meel u dhaw goobaha qashinka lagu shubo si ay hawhoodu ugu sahlanaato oo ay u noqdaan dad beertoodii dhex degan.

Marka la is raacsiinayo inta is leh alaab qashimeedka waxaa habboon in marka hore lagu kala saaro gacanta sida in dhaloooyinka iyo daasadaha oo kale in kuwa soo aruuriyanayaa ay kala saaraan qaarka fayow ee u baahan in la dhaqo oo la fureeyo oo keliya iyo kuwa ay gaareen garaafooyinku. Haddaba taas oo kale waxaa ku filnaan kara qashin soo aruuriyeyaasha iyaga oo u kala gooshaya guri ilaa ka guri.

SIDA SAXARADA - XAARKA LA ISAGA TIRO

“Saxaro Qori dheer baa la isaga tiraa”: Maah maah Soomaali.

Walaalayaalow, saaxiibayaalow, ilma adeerayaalow, guud ahaanba tol iyo qaraabooy, ilama qumana in aan dadkayga uqariyo wax ay ku xun yihiin oo markaa berrito lagu xanto ama ay ceebo iyo xumaano kale ka soo gaaraan, balse ay naftooduba halis ku geli karto. Aniga oo taas ka ambaqaadaya ayaanan ka gabbanaynin in ay dadka

Soomaaliyed aad uga taxadarinin nadaafada siiba teeda la xiriirta xaajo gudashada gaarka ah.

Aniga oo ku hormaraya xaaraka ayaan leeyahay; Waxaa taas aragtideeda igaga filan in aan ka qarracmo marka aan arko hooyooyinka qaarkood oo ilmahooda ka dhaqaya ama tiraya saxarada. Waxaa in badan muuqata in ay hooyadu ilmaha ku amarto in uu ku fariisto tuujiga ayna isaga mashquusho hawlo kale in muddo ah. Halkaa ayuu ilmihi yaraa in badan ku jiidayaa hawada ay ku cufan yihiin wixii neef ahaa ee ku jiray saxaradiisa. Hawo ahaantaas keliya ma ahan ee waxaa dhacaysa in ay diqsiga, baranbarada, iyo noocyoo kale oo cayayaan intaa isaga kala gooshayaan jirka ilmaha iyo saxarada ku jirta tuujiga. dhib kastaba ilmahaasi ha kala kulmo inta uu ku dhex jiro tuujiga ee waxaa ka sii daran oo hadafka qoraalkeenana soo jiidatawaa waa habka looga nadiifinayo.

Waxaa la arkaa in ay hooyadii marka ay ilmihi ugu timaado tuujiga inta ka kiciso ay markiiba soo qabsato aargalaan ama garaafo ah kii la darayey haanta biyaha dabadeedna ay ilmihi foorariso oo inta gacanteeda kor saarto halkii ay

saxaradu ku hallaysnayd biyihina dusha kaga shubto sida iyada oo biya raacinaysa. Halkaa ayey isla markiiba kala soo noqotaa gacantii oo laga yaabo in iska daa in ay wax soo dhaqdaye iyadii ka soo qaadataw qayb lixaad leh saxaradii ilmaha. Haddii ay markaa mid yara roon tahay waxa laga yaabaa in ay mar kale inta gacanteeda u hoorsato biyihii ay iska biyo raaciso. Intaas ka dib ayaa hadana laga yaabaa in ay hooyadaasi isla markiiba inta faraha la gasho cuntadii ay ilmihiina afka wax ugu gurto iyada oo isticmaalaysa isla gacantii ay hoosna u isticmaalaysay. Waxa kale oo dhacda in la arko hooyo diyaarinaysa cunto oo ilmihi dhinaceeda ku fadhiyo tuuji ayna isku mar ka shaqaynayso canjeeladii oo ay dubayso iyo gabankii oo ay xaarsiinayso. Bal adba eeg oo miyeynan haboonayn in tan oo kale lagu caayo “baali”, ka dibna ay dugsato cudurada ay iyadu sababta u tahay.

Waxaa welina wax laga sii xishoodo ama yaqyaqsado ah in la xuso in ay mid taas la mid ah sameeyaan dadka qaarkood marka ay suuliga ku xaajoonayaan oo ay naftooda ku khatar geliyaan wax ay si dhib yar uga takhalusi karaan. Aan is

weydiinee dadka sidaas isaga tira saxarada ma gar baa in uu daacuun ku dhaco mise waa gar darro?

Haddaba mar hadaan si ka gabasho la'aan ah uga hadalnay mawduucakan ayaa waxa habboon in aan wax ka taabano sida ugu habboon ee uu qofku isaga nadiifin karo saxarada.

Marka uu qofku tirayo ama dhaqayo saxaro, ha ahaato tiisa ama tan ilmaha uu ka wakiilka yahaye, waa in uu raacaa tallaabooyinka hoos ku taxan:

- Hadaad musqul – suuli gelayso ha illoobin adkaarta uu Nebigu u jideeyey ee ah “ Ilaahowadaan kaa magan galayaa Qurunka iyo Qurumada”.
- Iska koontorool in ay musqushu biyo leedahay, halka biyaha laga sayriyo (flash) ama laga biyo raaciyanay shaqaynayso
- Isticmaal gacanta bidixda ah, weligaana ha u dhawayn midigtaada meelaha saxarada iyo gaadida xikmado fara badan oo jira awgood. Xag diin ahaaneed.... Xag caqlina...
- Isticmaal xaashida khafiifka ah ee loo yaqaan “*Toilet tissue*”, inta aadan biyaha isticmaalin ka hor.

Bal eeg sida uu Nebigu NNKHA kuugu tilmaamayo isticmaalka xaashida ama wixii la mid ah ee wax tir tiraya. Marka aad xaashidaas ku tirtid wixii adke ama dareere ahaa ee jirka ku yiilay;

- Isticmaal biyaha oo aad ugu dhaqayso si hufan oo taxadar leh;
- Marka aad intaa isku nadiifiso hadana isaga dhaq gacantii aad ku shaqaynaysay saabuun -oomo ama wax u dhigma;
- Ha ka soo bixin musqusha adiga oo aan biyo raacin – *flashing* oo aan ka nadiifin saxaradaadii raadadkeedii;
- Soo xir albaabka musqusha si ay san cayayaanadu uga soo qulqulin;
- Markaa ka dib ayaad ku qanacsanaan kartaa in aad ka nadiif tahay wasakhdi saxarada IWM.

Waxaa kale oo habboon in laga sii digo sida ay hooyooyinka ama gabdhaha qaarkood u dhigaan saxarada ilmaha. Taas oo ah in laga yaabo in ay saxaradaasi muddo hor taallo kadinka suuliga, iyada oo laga yaabo in albaabka halkaas ku xigaana

uu yahay jikadii cuntada lagu karsanayey ama laga soo gurayey marka la qaybinayo. Waxaa hadana taas ka sii xun oo aan la huraynin in la ogaado in marka horeba uu wadankeenu yahay mid u nugul cayayaanka duul duula ee uu ugu horeeyo diqsigu. Diqsiguna waa midka ugu horeeya ee ka shaqeeya kala gudbinta iyo kala xawilidda wasakhaha jeermiska culus sita ee dhaliya cudurada khatarta ah. Sidaa darteed waxa aan la inkiri karin in uu diqsigaasi haysto shaqo weyn oo ah in uu labadaas albaab ee midna suuliga yahay midna jikada yahay wax ukala daabulo, isaga oo marba mid ku soo istaagaya.

Hadaan si xishood la'aan ah (illeen xaqa lagama xishoodee) uga sii hadalno sida ugu haboon ee u qof u istijoon lahaa ama isu nadiifin lahaa (waxa aad si hufan uga bogan kartaa mawduucan marka aad ka akhrisato Baabka Dahaarada ee kutubta Fiqhiga Islaamka), waxaa xusid mudan in ay dhakhaatiirtu ogaadeen in waxa sababa in ay gabdhaha Soomaaliyed ka wada cabtaan cudurka ka gala xubinta taranka - siilka ee loo yaqaan Infakshan oo ah nabaro hoosta ama hareeraha candhada ka soo baxa ay ugu horayso in

Gabadha oo faraha kula jirtay wax cunto ama wasakh ah laga yaabo in ay kaadi qabato oo ay markiiba musquusha gasho. Marka ay xaajooto ka dib ayey isla markiiba faraheedii oo qaawan hoos ku dhaqaysaa si ay u istijooto. Weliba waxaa dhacda in ay gabadhu istijada ka soo bilowdo xarunta gadaale ee xaarka iyada oo kor ula soo raacaysa gacanta xarunta hoose ee taranka, taas oo ah halka u nugul ama uu ku dhaco cudurka infakshanku. Halkaa ayaana waxaa ka samaysma jeermis cusub oo dabadeed boog ku dhaliya alaabteedii, kaas oo laba toosba ay u sabab tahay; in saxaradii ay ku tiranto oo halkaa wasakh iyo jeermis ka samaysmo iyo in wixii horey gacanteeda ugu yiilay ee cunto ama wasakh ahaa ay dhaliyaan jeermis.

Waxaa kale oo iyana soo heleen in laga yaabo in ay gabadhu iska socoto kastuumo ama nigis la'aan, taas oo ah akhlaaq xumo aad u weyn iyo weliba doqonimo ku salaysan badawnimo, inkasta oo ay dhacdo in gabdho badan ay kastuumo la qaadan waayaan cudurka infakshanka oo kelyaha ka qabanaya marka uu siibka nigisku ama kastuumadu soo cadaadiyo. Hadana meelahaas ay marayso

ayaa laga yaabaa in ay bidayso siigo ama boor badan sida labada suuq ee uu qoraalkeenu sida gaarka ah tooshka ugu ifinayo: Eastleigh iyo Bakaaro. Haddaba dabayshaas ayaa si lama celin karaan ah hoosta uga gelaysa ka dibna ku dhalinaysa cun cun iyo nabar ku dhaca hoosteeda. Waxaa sii kordhiya boorka ama bitada hoos gelaysa marka ay gabadhu xirato googarad dulac leh oo aysan dabayshu ka sii bxii karin ee ku soo celinaysa gudaheeda.

Waxa kale oo iyaduna xusid mudan sida la isaga nadiifiyo dhiiga caadada bil laha ah.

Waxan usoo jeedin lahaa hableheena in ay dhab u bartaan nadaafadda guriga iyaga oo ka bilaabaya tan naftooda u gaarka ah, waxaana lama huraan ah in ay raacaan sida ay kutubta Fiqhiga Islaamku u sharaxayaan sida tabta uu xadiiska Nebigu uu ku sharaxayo sida Xaylka la isaga nadiifiyo. Waxa uu Nebigu isaga oo dumarka u sharaxaya siday xaylka isaga nadiifin lahaayeen ku yiri: “ . . . soo qaado karin (calal ama suuf), dabadeed ku buufi catar – baraafuun (si uu u carfiyo iyo si ay aalkoladaasi u disho jeermiska una soo goyso wixii wasakh ah), ka dibna soo mari oo ku daahiri

hareeraha hoose ee alaabta (dhinacyada gudaha siilka). Ka dib markii ay gabadhii loo jeedinayey fahmi weyday ayey Caisha dhinac u la baxday oo dhab ugu sii sharaxday iyada oo ay hadaladeedii ka mid ahayd: “ ku soo tir tir raadadkii uu dhiigu soo maray”: weriye: Bukhaari.

Haddaba waxaa habboon in la raad raaco xadiiskaan iyo kuwa kale ee ka hadlaya sida la isu daahiriyo ama la isaga nadiifiyo wasakhda iyada oo noocyada kale ee wasakheed looga tusaale qaadanayo sida xaylka la isaga nadiifiyo. Wuxaana habboon in ay gabadhu maanka ku hayso sida loo kala qaado nadiifinta labada xarumood ee ay ka kala yimaadaan labada nooc ee wasakh oo kala ah wasakhda adkaha ah ee xajmiga weyn (al-xadath al-akbar) –saxarada iyo tan dareeraha ah ee khafiifsan (al-xadath al-asgar) – kaadida. Kuwaasi waa in midba mar la meyraa iyada oo lagu hor marayo mudda khafiifka ah ee dareerta, ka dibna si taxadar iyo ka fiirsi badan loo abbaarayo mudda adkaha ah, waayo halka ay ka timaado tan dareeraha ihi waa halka aadka ugu nugul cudurada, meesha ay ka timaado tan adkaha

ihina waa halka waxa ka yimaadaa ay yihiin kuwa hogaamiya cudurada.

**SIDA LOO CANDHUUFO, QUFACO, DUUFSADO,
IWM.**

Intaa haddaan kaga gaabsano xaarka iyo sida la isaga tiro ama nadiifiyo, Taa waxa kale oo la sii mid ah habka la isaga tufo candhuufa, xaakada, calyada, iwm. Sidoo kale sida loo qufaco, loo hindhis, loo daacsado, loo duufsado, loo hamaansado, iwm. Kuwaas oo aan dhammaan wax kaga taaban doono isla qormadeenan.

Aan ku bilaabee, hadaad duufsanayso raac tallaabooyinkan soo socda:

1. Ka dheerow ama ka sii jeeso dadka kula jooga, adiga oo ka cudurdaaranaya (iga raalli ohow);
2. Iisticmaal Fasaleeti haduu diif fudud yahay;
3. Hadduu adke xooggan yahay ula dhaqan sida qashinka weyn oo ku aas meel gooni ah;

4. Fasaleetigaas ama mid kale oo gaar ah ku tir agagaarka sanka iyo afka si aad uga suuliso wixii wasakh ah ee ku haray;
5. Sanka dulalkiisa geli fasaleetiga ama suuf kale oo ka soo tir qoyaanka adag ama dareeraha ah ee ku dhegay timaha yar yar ee sanka ka dhawra wasakhaha kale ee ay dabayshu wadato;
6. Ku celi fasaleetyadaas jeebkaaga;
7. Ku soo noqo dadkaad la joogtay adiga oo aan tusaynin wax calaamad diif ah.

Marka aad dareento in aad tufayso candhuuf, xaako, findhicil ama wax la mid ah samee waxyaalahan hoos ku taxan:

1. Ka sii jeeso dadka aad la fadhido ama la taagan tahay, adiga oo ka cudurdaaranaya (iga raalli ohow);
2. Raadso meel ku banaan sharci ahaan in lagu tufo candhuuf iwm, sida meelaha shabaqayada wadooyinka ah ee ay hoos bullaacadaha biyaha ihi ka marayaan. Hadaadan aagaaga ka heli karina waxaad

- ka heli kartaa musql ee iyada la gal siday saxara tahay;
3. Hadday calyo ama candhuuf yar tahay laga yaabee in aad ku kaaftonto fasaleetigaaga adoo la sii jeesanaya;
 4. Markaad soo tufto iska sii nadiifi afka iyo aagiisa adoo isticmaalaya fasaleetigaaga (ogow waa inaad weligaa fasaleeti iyo weliba tissue jeebkaaga ku haysataa);
 5. Ku soo noqo bulshadaad la joogtay adiga oo aan wax dareen ah muujinayn.

Marka aad qufacayso raac tallaaboo yinkaan:

1. Marka aad dareento qufac ama riiraxyo dhaqso uga uga dheerow dadka aad la joogto, adiga oo ka cudurdaaranaya (fadlan iga raalli ohow). Ogow waa dambi culus hadaad qof inta ku qufacdo aad qaadsiiso cudurkii aad wadatay;
2. Ku qabso afka fasaleetiga oo ku qufac;

3. Isku day in aad codka qufacaaga xadido oo uusan dheeraan;
4. Ku soo noqo dadkaagii adiga oo ka taxadaraya in aadan muujin wax riiraxyo iyo qufac dhuus ah.

Dareenka qufaca iyo xaako tufka waxaa la mid ah dareenka hindhisaha oo isna loo baahan yahay in intaa oo kale lala maro. Xataa hingada yaa ku haboon in qofku uu isla asturo haduu karayo.

MARKA AAD DAD HORTII WAX KU CUNAYSO

Makhaayadaha Soomaalidu leedahay ee ka jira goobaha ay Soomaalidu ku badan tahay waxa ay noqdeen xarumaha ay ka soo fulaan noocyada kala duwan ee wasakhaha. Dhan walba oo laga eego makhaayadahasi waxa ay faafiyaaan cudurada ka dhasha wasakhda. Habka cunta karinta ama cabitaan diyaarinta, habka nadaafada qalabka adeega, habka

goobta cuntada lagu diyaarinayo iyo guud ahaanba muuqaalka makhaayadu waa arin ka hadal beeshay oo ay adag tahay in lala macaamilo tiiyoo aan loo helin dawlad hoose oo shan iyo sharci ku maamusha. Haatanse qoraalkeenan aan uga hadalno habka uu qofka ka cuntaynayaa uga cuni lahaa nidaam ku salaysan asluub iyo caafimaad san.

Haddaan tusaale yar uun oo weliba cunta cunista la xiriira kaga hadalno xaga nadaafada makhaayadaha, waxaa la yaab leh in ay soo gataan makhaayadleydu joornaalo ay khad madow ama midab leh wax kula qoran yihii oo la soo dhoofiyey si ay macaamiihsoodu ugu garriin tirtaan. Waa yaabe kan garriin tiranaya iyo kan joornaalkaas u soo gaday ma arki la'yihii khadda madow iyo wasakhaha kale ee saran joornaalkaas? Mise waxay garan la'yihii in waxaasi ay wasakh yihii? Haddaba qofkaas garriin tirtay ma wasakh buu iska masaxay mise wasakh buu isku masaxay? Kaaga tadarane, warqadaha joornaaladaasi waxa ay si xad dhaaf iyo maamul la'aan ah u quban yihii halka ay dadku soo istaagayaan marka ay lacagat dhiibayaan oo waxayba u

egtahay in ay xayeysiin u yihii makhaayadda si loo tuso macaamisha in ay dad badani wax ka cuneen meesha.

Haddaba waxa aan ku baraarujin lahaa makhaayadleyda in ay ogaadaan in warqadaha jilicsan ee loo yaqaan *tissue* ay la qiimo yihii kuwa ay soo gataan ee joornaalka ah, ayna yihii kuwii loogu talo galay in lagu garriin tиро.

Waxaa ila quman in aan halkan ku xuso in waqtii aan samaynayey cilmi baaris la xiriirta caqliga Soomaalida oo aan qorayey buugeyga “Mushkiladeenu waa Caqli darro” aan soo galay makhaayado dhawr ah waqtii qado, halkaana aan ka xaqiiqsaday in ay suurta gal tahay in guud ahaanba dadkeenu ay ka cabanayaan dhibaato dhimir oo aysan maskaxdoodu xasilnayn, waayo waxan arkay makhaayadihii oo ay dadkii wada taagan yihii oo wada qaylinayaan, kabalyeerigii oo ay wasakh badani ku hilan tahay intuu kugu hiigto uu kugu halaynayo wixi wasakh ahaa ee u watay ama uu kugu qubayo saxankii maraqa ama cunata kale ahaa ee uu waday. Sidoo kale qof ka mid ah kuwa cunayey ayaa markiiba kugu firdhinaya farxalkiisii iyo xataa qashin kale oo findhicilkii uu afkiisa ka soo tufay ka mid yahay.

Tan ugu daran waa in aadan helayn qof dalab kaa qaada oo adna aad markiiba ka mid noqonayso kuwii qaylinayey, hadana aan cidiba is maqlayn, waayo qof kasta ilaa uu ka baxo waa qaylinayaa oo waxaa is haleelay dadkii macaamiisha ahaa oo aan hal mar wax wada dalbanayn iyo kuwii adeegayey oo hadal tiro aan loo baahnayn manta oo dhan ku jira, dalabka macaamiishoodana aan uaabba yeelayn.

Mas'aladaas dhimirka iyo dhaqanka la xiriirta hadaan halkaa ku dhaafno, aan is weydiinee ma waxaa haboon in marka loo farxalanayo in wax la cuno gacanta saabuun la isaga dhaqo mise marka wax la cuno ka dib?. Haddaan si kale u dhano, saabuun gacanta la isaga dhaqaa ma cunto ka hor baa mise cunto ka dib?. Dabcan labadaba laakiin waxaa sii haboon in saabuun gacanta la isaga dhaqo marka loo farxalanayo cunto cunista waayo waa in aad gacantaada ka suuliso wixii wasakh ah marka aad u diyaarinayso in aad afkaaga geliso.

Waxaa xusid mudan in aysan Soomaalidu weli maqal iska daa in ay bartaane nidamka cunta cunista ee wadamada kale caruurtooda lagu baro iskuulada hoose oo ah maaddo loo

yaqaan “*table manner*” ama “*home sience*”. Bal haatan baro *table manner*. Haddaan iskuulkii hoose lagugu soo barin adiga, caruurtaadana si asaasi ah haatan guriga ugu bar.

Marka aad meel mashcar ah wax ku cunayso fadlan raac tilmaamahakan:

1. U raamso si hufan oo aadan afkaaga kala qaadaynin, hadalna warkiisba daa. Si fiira gaara ah, waa yaab in ay adag tahay in la helo qof Soomaali ah oo aamusan inta uu cunta cunayo, kaaga darane aan kor u qaylinaynin. Aan is weydiino akhristow dadkeenu hadday hadlayaan marka ay wax cunayaan, marka ay gaadiidka caamka ah – *public busses* ku jiraan, marka ay wadada marayaan, marka ay xafiisyada joogaan – xafiiskooda ama kan ay soo booqdeen, marka ay guriga joogaan, marka ay musqusha ku fadhiyaan, marka ay suuqa wax ka gadanayaan, iyo markasta oo ay laba iyo wax ka badan yihiin ee kulmaanba muxuu yahay hadalka intaa tiro la eg ee ay daldalayaan? Muxuuse hadalkaasi horumar usoo saari waayey ama dhibaatooyinka jira u xallinwaayey?;

2. Fiiri cuntadaada iyo hoostaada uun ee ha ku mashquulin waxyaalo kale. Hadaad doontana ku mashquul akhris joornaal iwm inta aad wax cunayso;
3. Ha ku firdhin dadka ku ag fadhiya biyaha farxalkaaga ama cunatada aad cunayso;
4. Miiska ha ku firdhin cuntada aad cunayso, oo marka hore soo qaado qiyas aad hubto inaysan kaa soo haraynin;
5. Marka aad findhicalanayso ku findhicilo gacanta midig gacanta bidixna afka saaro oo ku qari waxa aad iska soo saarayso ama afkaaga dheecaan ka imaanaya.

**ANSHAX XUMO IYO NADAAFAD DARRO DIIN
LOOGU MARMARSIYOODO**

Waxaa mudan in aan laga gaabsan dhaqamo dhawr ah oo ay Soomaalidu caadaysteen iyaga oo weliba ku marmarsiyoonaya in ay waajib ama sunno diini ah fulinayaan oo ay ka dhigayaan xumo faafintooda sama faafin. Dhaqamadaas waxa ka mid ah habka iyo meelaha lagu weysaysto.

Waxaad arkaysaa qof la kacaya caagad ama kidhli biyo ka buuxaan oo la soo fariisanaya dariiqii la marayey ama meel biyuhu ay dhibaato noocay doonto ha ahaatee u keenayaan, ka dibna bilaabaya weyso shab shab ah oo aan qiyas iyo taxadar oo sunada waafaqsan ku socon. Tusaale ahaan hadaan arintaan ku ballaariyo labada suuq ee adduuka ugu wasakhda badan ee hadana nasiib darro ah labada suuq ee keliya ee ay Soomaalidu leedahay waxa ugu weyn ee qaybta libaax ka qaata wasakh faafintooda waa bulaacadaha ka samaysma weysada lala wada hor fariisanayo dukaamada.

Waxaa ceeb iyo naxdin leh in la xuso in ay caadi iska tahay ganacsatada joogta dabaqyada sare ee suuq Garisa Lodge ay ku weysaystaan dariiqa aadka ciriiriga u ah ee kadinka dukaankooda. Halkaa oo ay biyihii si toos ah ugu qubanayaan dabaqa ka hooseeya ama ku sii shubmayaan qolka xiga. Isla markaana uu halkii qofba weysadiisa ku wasakheeyo dhawr qof oo ama hoos ama dhinac joogta. Taa waxa ka sii daran sida ay u xanibayaan dadkii dukaansanayey ee dariiqaas marayey oo jid gooyo lagu sameeyey lagana yaabo in ay sugaan inta uu qofkaasi ka dhamaysanayo weysadaas. Tabtaa oo kalena waxa ay caadi ka tahay suuqa kale ee Bakaaraha.

Haddii la damco in lala hadlo qofkaas iska daa wixii uu isagu kugu samayn lahaaye, dadweynaha kale ayaa ku dhagaxyeynaya waayo waxa markiiba lala soo boodayaa ma weysada ayaad diidan tahay?, diin nacayb baa kugu jira, iwm.

Haddaba walaalayaalow waa diintee diinta faraysa iska daaye ka raalli ah in qof kale la dhibo ama sixada dadweynaha la halleeyo? Iska daa ka raalli ahaansha ee

diinta Islaamku iyada aya amraysa in aad iyo aad looga taxadaro sixada ama fayadhawrka guud, in la ilaaliyo dareenka qofka kale, in aan jidgooyo la samayn, in wax walba oo qof u gaar ah asturnaan iyo dhawrsanaan lagu fuliyo, iwm.

Haddaba walaal marka aad weysaysanayso raac dariiqadaan si aad adna u weysaysato weyso aad ajir badan ka hesho umadana aad guud ahaan iyo gaar ahaanba u nabad geliso:

1. Hadaadan helayn goobo loo asteeyey weyso, ku soo weysayso musquusha illeen meeshu waa magaalee;
2. Hadaysan ku suurtoobayn taasi, qaado caagaaga biyeysan iyo baaf ama caaga loo yaqaan beyshan si aad weysadaada ugu soo celiso baafka oo mar kalena loo isticmaalo;
3. Dhobic kasta oo biyo ah oo kaa dhacaysa u hoori baafka oo ha ku dhibcin dhulka. Ogow in dhobic kasta oo biyaha ah la isticmaali karo dhawr jeer, iyda oo marba meel la soo marinayo;
4. Yar yarayso biyaha si aad sunada u waafaqid;

5. U isticmaal biyaha ka soo shubmay waysadaada
(recycle) dhawr siyaabood oo kala ah:

B. Ku waraabi ama cabsii xoolaha ama xayawaanka kale
ee ku ag jooga, sida uu Nebiguba yeeli jiray;

T. Ku shub musqusha si aad uga nadiifiso saxarada iyo
wasakhaha kale;

J. Ku dhaq weelasha ama waxyaalaha kale ee ku haboon,
adiga oo markaad biyahaas wasakhda kaga goyso ku biyo
raacinaya kuwa kale oo nadiif ah;

X. Ku waraabi geedka tallaalka ah;

Kh. Ku rushee dhulka u baahan si aad halka ay bustu –
habaasku ka kacayo ugu dejiso.

Waxaa taa ka sii daran in aad arkayso in la caadaystay
dhaqan fool xun oo u gaar ah Soomaalida, run ahaantiina
adduun weynuhu ku arkay laguna karaahiyeystay maanta
meel walba oo ay tageen. Dhaqankaasi waa sida loo
findhicisho iyo sida loo cadaydo.

Waa ceeb iyo fadeexo in la arko qof ka soo baxay
makhaayad oo dariiqii uu sii socday u sii findhicilanaya ama

dadkii la soo dhex galaya findhicil oo gar walba u tufaya
haraadigii cuntada uu afkiisa ka soo celinayey. Bal eeg
maxay taasi dhaantaa in lagu matago qof kale wejigiisa?

Tan ugu daran ee ay maanta Soomaalidu ku caan baxday
adduunka intiisa badan ka ah dambi waa in suuqa lala soo
aado caday dheer oo lala soo fuulo basaska ama lala soo
istaago meelaha la isugu yimaado ka dibna la ruugo cadayga,
la tuf tufo googi'iisa, la tufo candhuufo, ama la liqo
candhuufo wasakhdi la iska cadayey ah dadka hortiisa. Taas
oo dhacaysa mar uu cadysadahaasi dadka hortiisa maanta oo
dhan afka ku kala qaadayo oo xataa carabkiisa iyo
dhamxanagiisa xoqayo. Umadaasi ma ka aamin baa in ay
qofka yaqyaqsiga intaa la eg ku samaynaya ay ugu yaraan
hoosta ka haabarayaan hadaysanba haysan awood ay ku
dacweeyaan ama kula dagaalamaan?

Intaa waxaaba ka sii daran hadaad qofka akhlaaq xumada
intaa la eg ku kacaya kala hadasho adiga oo ugu
naseexaynaya “fadlan meel gaar ah ku soo dhamayso
cadayga” in uu isaga oo dagaallamaya kugu oranayo waxan

fulinayaan sunadii Nebiag ee ha ka naxeen gaalada iyo kuwa aan sunada Nebiga dabakhayni.

MUUQAALKA MAGAALADA IYO DAWRKA QASHINKA

Akhristow inta aanan mawduucan sii guda gelin ila xusuuso heestii Muqdisho ee labada weji ee samo iyo xumo midba mar ku yeelatay ee ay hooriska miraheedu ahaayeen:

“Ma ogtihin magaaladii Muqdisheynu joognaaye”

“ Ma miliilicdeen weli Mana jiriiricooteen”

Waxaa hubaal ah in aad idina igula jiriiricooteen igulana ooydeen Muqdisho laba jeer oo iska soo hor jeeda; markii beri samaadka iyo markii beri hooggoo ba’ a iyo kal hantaawilifka.

Si loo sugo horumarinta magaalada oo ku salaysan qaab hufan oo ka nastahan foolxumoo yinka wasakhaha iyo qashimada heerka qoys ah, waxaa lagama maarmaan ah in la

xaqijiyo lana hirgeliyo hab waxtar ah oo lagu ilaalinayo muuqaalka iyo mandarka magaalada iyada oo taas lagu astaynayo dhawritaanka maaraynta bii’ada. Taasi waxa ay ku suurtoobi kartaa in si aan kala go’ lahayn loo hayo waardiye ah kormeer iyo qiimayn oo iyana uu asalkeedu yahay ka warqab iyo xog ogaalnimo xaalada magaaladu ay subax walba ku waabariisato.

Haddaba waa xog hayntaas iyo xog aruurintaas midda qeexaysa ama dejinaysa qaacidooyinka lagu hormarinayo magaalada. Tusaale ahaan waxa habkaas si sahlan loogu dhawri karaa qaab dhismedka magaalada, qiica laga sii daynayo warshadeeeda, qashinka ay soo qubayaan dadkeedu, qashimada ka soo gelaya xagga baadiyaha, butaaca bullaacadaha, qulqulka wasakhaha ka yimaada isticmaalka kawaamada, wershadaha, iyo makhaayadaha. Dhanka kale waxyeelada iyo dhawritaanka hawada magaaladaas ku meegaaran iyo guud ahaanba noolaha rabaayada ah ee ag ama guda jooga beledka.

Xog kasta oo la helaa waxa ay caawinaysaa qaabkii lagu kala garan lahaa noocyada wasakhaha ama qurunka jira, hab

qorshaynta qaabkii looga hor tagi lahaa inta uusan dhicin ama faafin. Sidoo kale habkii lagu yarayn ama cirib tiri lahaa kan jira ee ay waxyeeladiisu socoto. Intaa waxa ka sii muhiimsan sida loo diyaarin lahaa faafitaanka magaalada oo ku salaysan qaab qurux, ammaan, nafis, naacawsi, iyo nuxurada kale ee lama dhaafaanka ah wadata.

Haddaba si looga taxadaro in ay u faafaan wasakhaha magaaladu waa in la sahlaa helitaanka agabka (*infrastructure*) loo baahan yahay ee ku taxaluqa nadaafada iyo qashin ka faa'iidaysiga sida qalabka fayadhawrka, qalabka qashin aasidda ama qashin gubidda, haamaha qashika lagu aruuriyo, gaadiidka qashinka lagu qaado, goofafka qashin qubka, qalabka loo xirto badbaado ahaanta marka qashinka laga shaqaynayo, hawo carfisooyinka looga hortago ama lagu damiyo adooraha qashinka ee urka hawada ku sii daaya, iwm. Sahlitaanka agabkaan daruuriga ihi waa in ay wada gaartaa dadweynaha kiisa faqiirka ah iyo kiisa taajirka ah. Waa in la gaarsiiyaa kulli shirkadaha yar yarka ah ee soo koraya iyo kuwa horukacay ee wax soo saarka rasmiga ah ku jira.

Mar haddii ay dadweynuhu haystaan qalabyada adeega iyo agabka, balse ay qashinka nidaamkiisa loo dejiyey marsiin waayeen waxaa haboon in loo arko in ay taasi tahay dayac iyo iska xil saarid la'aan loo qasday. Marka ay taasi xaqiqowdana waxaa la gudboon dawladda ama nidaamka halkaa ka taliya in uu ka shaqaysiyo sharciga waafaqsan ee horay loo dejisay haduu yahay mid ciqaabeed iyo hadduu yahay mid ganaax hadba kii lagu xukumo.

Si lo sugo loona dhawro nadaafada magaalada waa in la joogteeyaa qiimayn iyo dabagallo wax ku ool ah, marka taa la wadana waa in laga feejignaadaa fidnooyinka Afrika dib udhaca ku haya ee ay ugu horeeyaan eexda, qof jeclaysiga, laaluushka, ka weji qarsiga, iyo isku lurid la'aanta. Ogow kuwani waa musiiboooyinka qaran burburiya, ugu yaraana horumarkiisa cuuryaamiya dhan kasta oo ay gashaba.

Sideedaba marka laga hadlayo muuqaalka iyo macanaha magaalada waa in maanka lagu hayaa in ay dhismayaalka magaaladu u kala qaybsanaadaan dhawr nooc oo kala ah: goobo gurya deegaan, goobo dhismayaal dugsiyo, goobo dhismayaal suuq, dhismayaal isbitaallo, goobo beero nasasho

– jardiinooyin, dhismayaal makhaayado iyo baarar, dhismayaal masajid, dhismayaal garoomo cayaaro, soonayaal warshadeed, soonayaal ciidan, dhismayaal qabuuro, goofaf waasac ah oo la dhigto baabuurta, iyo goobo magaalada ka yara baxsan oo qashin qub, kuwaas oo lagu kala miro laguna kala hufo qashinka oo iyaga qudhoodu noqonaya qaybo ka mid ah suuqyada, iyada oo loo bixinayo suuqa kala hufidda qashinka.

Sidaa si la mid ah ilo biyo soo saar oo iyaguna ka yara baxsan magaalada isla markaana tuubooyin xiriir ah ugu soo gudbiya biyaha dhammaan guryaha iyo goobaha kale ee magaalada iyada oo laga haqabtirayo dadka biyo macaan oo nadiif ah.

Mid kasta oo ka mind ah soonayaalkaan waa in uu ku fadhiyaa goob ku filan oo waasac ah. Sidoo kale waa in uu mid kastaa leeyahay barxad banaan oo baaburuta la dhigto iyo mid ay dadku ku lugeeyaan (*car parking and pedestrian track*) oo ku dherersan wadooyinka guud ee ay baabuurta xawliga ku coda maraan (high way).

Haddaba si waxyaalahaas oo dhan loo hirgeliyo waxaa lagamamaarmaan ah in la helo sharci iyo kala dambayn rasmi ah oo aan leex leexad lahayn. Waa in ay jiraan sharciyo iyo xeerar go'an oo lagu fuliyo nidaamka maamul ee noocyada qashinka kala duwan sida qashinka bullaacadaha, qashinka adag, ka hortagga urka, ka hortagga qiiqa, ka hortagga uurada ama dabaylaha iyo horumarinta dhulka la xiriirta dhismayaalka iyo qoditaanada laga fuliyo magaalada dhexdeeda.

Tafaasiisha mawduucaan danbe waxa aad kaga boganaysaa qormada kitaabkayga kale ee lagu magacaabo “Magaalaynta Munaasibka ah” ee dalbo akhriskiisa.

Waxaa Allifay, soona saaray:

Dr. Qaasim Xirsi Faarah

Murashaxa Madaxweynenimo ee Soomaaliya ee xilliga 2003/2004

Dr. Qaasim

Tusmo

Cinwaan:

Bog:

1. Uqiritaan
2. Arar
3. Hordhac
4. Qashinka iyo qashin qaadidda
5. Dhoofinta Qashinka
6. Sida qashinka loo tuuro
7. Inta qof laga shaqaalaysiin karo Qashinka
8. Hababka looga kala faa'iidaysan karo qaybaha kala duwan ee Qashinka
9. Sida qashinka loo aruuriyo
10. Gaadiidka Qashinka qaada
11. Ilaha qashin yaraynta
12. Dariiqooyinka ugu dhaw ee ay minashiibiyadu qashinka ku yarayn karto
13. Ila qashin sifaynta iyo qashin kala saarka
14. Qorshaynta qashin aruurinta
15. Sida saxarada – xaarka la isaga tiro
16. Sida loo candhuufo, qufaco, duufsado, iwm
17. Marka aad dad hortii wax ku cunayso
18. Anshax xumo nadaafad darro diin loogu marmarsiyoodo
19. Muuqaalka magaalada iyo Dawrka Qashinka
20. Gebagebo
21. Tusmo